

Kocatepe İslami İlimler Dergisi

Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt/volume: 7 • sayı/issue 2 • (Aralık/December): 553-574

Mevlânâ Muhammed Ali'nin Düşünce ve Yorum Pratiği Açısından Cinlere Yaklaşımı

*Mawlânâ Muhammad Ali's Approach to Jinns in Terms of
His Thought and Interpretation Practice*

Soner AKSOY

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir
Anabilim Dalı

Assist. Prof., Sakarya University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences,
Department of Tafsir
Sakarya/Türkiye

snraksoytrbzn@hotmail.com orcid.org/0000-0003-3178-7937

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 01.07.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 22.10.2024

Yayın Tarihi / Published: 15.12.2024

Atıf: Aksoy, Soner. "Mevlânâ Muhammed Ali'nin Düşünce ve Yorum Pratiği Açısından Cinlere Yaklaşımı". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 7/2 (Aralık 2024), 553-574. <https://doi.org/10.52637/kiid.1508006>

Cite as: Aksoy, Soner. "Mawlânâ Muhammad Ali's Approach to Jinns in Terms of His Thought and Interpretation Practice". *Journal of Kocatepe Islamic Sciences* 7/2 (December 2024), 553-574. <https://doi.org/10.52637/kiid.1508006>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı/Publisher: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid> • kiid@aku.edu.tr

© Soner AKSOY | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Mevlânâ Muhammed Ali'nin Düşünce ve Yorum Pratiği Açısından Cinlere Yaklaşımı**Öz**

Kur'an'da özellikle Mekkî sûrelerde hakkında söz edilen varlık türlerinden biri cinlerdir. İslâm geleneğinde cinler, gaybî varlıklar olarak telakki edilmiş ve ilgili âyetler bu çerçevede yorumlanmıştır. Fakat günümüzde bilhassa yenilikçi fikirleri temsil eden çevrelerde geleneksel anlayışı sorgulayan bir düşünce ve yorum pratiği ortaya çıkmıştır. Buna göre cinlerin gaybî varlıklar olmadığı bilakis çeşitli insan sınıflarına mensup olduğu düşünülmüş ve ilgili âyetler bu doğrultuda izah edilmiştir. Mevlânâ Muhammed Ali (1874-1951) bu yaklaşımın önde gelen isimlerinden birisidir. *The Holy Qur'an* ve *The Religion of Islâm* adlı eserlerinde konuyu etraflı bir şekilde inceleyen Muhammed Ali hem düşünce hem de yorum pratiği açısından benimsediği yaklaşımla geleneksel kabulden radikal bir şekilde ayrılmaktadır. Dolayısıyla araştırmancının konusunu ve kapsamını, Muhammed Ali'nin cinlere yönelik düşünce ve yorum pratiği teşkil etmektedir. Araştırmayı önemli kılan temel husus ise onun cinler konusunda özgün bir yaklaşım benimsemesi ve bu yaklaşımıyla yenilikçi düşünürleri etkilemesidir. Öte yandan Muhammed Ali'nin cinlere yaklaşımı kendi eserleri temelinde kapsamlı bir şekilde ele alınmaması indirgemeci, yanlış veya eksik birtakım değerlendirmelere yol açmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, onun ilgili eserlerinden hareketle cinler hakkındaki âyetleri nasıl yorumladığını, geleneksel yaklaşım karşısındaki konumunu ve benimsediği bakış açısının dayandığı gerekçeleri analitik bir şekilde tespit ve tahlil etmeyi hedeflemektedir. Böylece cinlere yönelik fikrinin bütüncül olarak anlaşılmasına ve değerlendirilmesine katkı sunulacaktır. Bu minvalde araştırma, Muhammed Ali'nin cinler hakkındaki teorik yaklaşımına ve yorumsal pratiğine odaklanan iki ana başlık etrafında şekillenmektedir. Buna göre araştırmada çözümleyici bir bakış açısı takip edilmiştir. Neticede Muhammed Ali'nin teorik olarak cinlerin gaybî varlıklar olduğunu kabul etmekle birlikte ilgili âyetleri çeşitli insan sınıflarına referansla yorumladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Cinler, Mevlânâ Muhammed Ali, Düşünce, Yorum Pratiği.

Mawlânâ Muhammad Ali's Approach to Jinns in Terms of His Thought and Interpretation Practice**Abstract**

In the Qur'an, one of the types of beings mentioned, especially in the Meccan sûrahs, is the jinns. In Islâmîc tradition, jinns have been perceived as unseen beings, and the relevant verses have been interpreted within this framework. However, in contemporary circles, especially those representing innovative ideas, a thought and interpretation practice has emerged that questions traditional understanding. Accordingly, it is thought that jinns are not unseen beings but rather belong to various classes of humans, and the relevant verses have been interpreted in this direction. One of the pioneering figures of this approach is Mawlânâ Muhammad Ali. He extensively explores the subject in his works titled *The Holy Qur'an* and *The Religion of Islâm*, radically departing from traditional acceptance both in terms of thought and interpretation practice. Therefore, the subject and scope of the research are centered on Muhammad Ali's approach to jinns. His original approach to jinns and his influence on subsequent thinkers are fundamental aspects that make the topic important. On the other hand, the failure to comprehensively address Muhammad Ali's approach to jinns based on his own works leads to reductive, incorrect, or incomplete evaluations. Hence, this study will seek to analytically determine and analyze how he interprets the verses dealing with the jinns based on his related works, his position relative to the traditional approach, and the justifications he relies on for the viewpoint he adopts. Thus, it will contribute to a more comprehensive reading and evaluation of his ideas about jinns. In this context, the research is structured around two main headings focusing on Muhammad Ali's theoretical approach to jinn and his interpretative practice. Accordingly, an analytical perspective has been adopted in the research. As a result, it has been observed

that Muhammad Ali, while theoretically accepting that jinns are unseen beings, interpreted the relevant verses with reference to various classes of humans.

Keywords: Tafsîr, Our'ân, Jinns, Mawlânâ Muhammad Ali, Thought, Interpretation Practice.

Giriş

Kur'an'da çeşitli âyetlerde cinlere atıf yapılmaktadır. Bilhassa Mekkî dönem sûrelerde cinlere geniş bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Geleneksel kabule göre cinler her geçtiği âyette insanın mukabilinde mükellef gaybî varlıklar olarak düşünülmüştür. Ancak yakın dönemde Kur'an'daki cinlerin kimliğine yönelik bir tartışma ortaya çıkmıştır. Bu tartışmayı başlatan öncü isimlerin başında Mevlânâ Muhammed Ali (1874-1951) gelmektedir. Hindistan'ın Pencap bölgesindeki Kapurthala eyaletine bağlı Murar köyünde dünyaya gelen Muhammed Ali, Batı tarzı okullarda eğitim görmüş ve 1894'te Pakistan Lahor'daki Government College'dan mezun olmuştur. Lahor İslamia College'a matematik hocası olarak atanmış, İngiliz dili ve hukuk alanında yüksek lisansını tamamlamıştır. Bir süre Oriental College'da öğretim üyesi olarak çalışmış ve avukatlık yapmıştır. Sonrasında Kâdiyânîliğin lideri Gulâm Ahmed'le (1839-1908) yakın ilişki kurmuş ve onun teşvikiyle ilmî çalışmalara yönelerek Kâdiyân'a yerleşmiştir. Gulâm Ahmed'in halifesi Hakîm Nûreddin'in (1852-1914) vefatından sonra Muhammed Ali, bazı arkadaşlarıyla birlikte Kâdiyân'ı terk ederek Lahor'a taşınmıştır. Burada Kâdiyânîliğin Lahor kolu olan Ahmediyye Encümen-i İşâât-ı İslâm adlı bir cemaat şubesi kurmuş ve vefatı 1951 tarihine kadar bu cemaatin faaliyetlerini ve başkanlığını yürütmüştür.¹ Muhammed Ali'nin bazı konularda geleneksel İslâm anlayışını sürdürmesine rağmen modernist birtakım düşünce ve görüşlerden oldukça etkilendiği görülmektedir. Bilhassa Seyyid Ahmed Han (1817-1898) ve Hint-İslâm modernistlerini takip etmiş ve modern dönemde ortaya konulan bilimsel verilere oldukça önem vermiştir. Bu bakımdan o, İslâm'ın genel ilkelerine bağlı kalmakla birlikte modern dünyanın algı ve düşüncelerine uygun bir yorum anlayışını benimsemiştir.²

Muhammed Ali'nin, geleneksel anlayıştan keskin bir biçimde ayrıldığı konularından biri cinlerin kimliği meselesidir. O, Kur'an'da çoğu yerde zikredilen cinlerin insan türüne ait varlıklar olduğunu iddia etmiştir. Bu yaklaşımıyla kendisinden sonra Muhammed Esed (1900-1992), Ömer Rıza Doğrul (1893-1952) gibi yenilikçi fikirlerle ön plana çıkan isimleri etkilemiştir. Dolayısıyla bu araştırma Muhammed Ali'nin cinler hakkındaki düşüncesini ve ilgili âyetlere getirdiği yorumları konu edinmektedir. Cinler konusundaki özgün yaklaşımı ve bu alanda kendisinden sonraki düşünürler üzerinde oluşturduğu etki, araştırmayı önemli kılan temel unsurlar arasındadır. Bu noktada Muhammed Ali'nin cinlere yönelik düşüncesi ve yorumu doğru bir şekilde anlaşılması için onun ilgili eserlerinin dikkatli ve bütüncül bir şekilde incelenmesi gerekir. Aksi halde eksik, yanlış ya da indirgemeci birtakım yorumların ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Onun bilhassa Kur'an'da farklı bağlamlarda geçen ve genellikle gaybî varlıklara yorulan cinlerle ilgili âyetlere getirdiği izahlar merak konusudur. Bu nedenle araştırmada Muhammed Ali'nin kendi eserlerine dayanarak cinlerle ilgili âyetleri nasıl yorumladığı, geleneksel yaklaşımlardan nasıl farklılaştığı ve benimsediği görüşlerin dayandığı gerekçelerin neler olduğu analiz edilecektir. Böylelikle hem onun cinler hakkındaki fikrinin daha geniş bir perspektiften anlaşılmasına hem de konu üzerinde yapılan tartışmalara katkıda bulunulacaktır. Bu bakımdan Muhammed Ali'nin cinlere dair kavramsal düzeyde düşüncesi ve ilgili âyetlere yönelik getirdiği yorumlar iki ana başlık altında incelenecektir.

Muhammed Ali'nin cinleri işlediği Kur'an meâli *The Holy Our'ân, The Religion of Islâm ve History of the Prophets* adında üç eseri belirlenmiştir. Özellikle ilk iki eser, onun konuya yönelik yaklaşımını görmek açısından kapsamlı değerlendirmeler içermektedir. Araştırmada

¹ bk. Azmi Özcan, "Muhammed Ali Lâhûrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 498-500.

² bk. Hadiye Ünsal, "Mevlana Muhammed Ali'nin Meal-Tefsiri Bağlamında Kâdiyânîlik (Ahmedîlik) ve Kur'an", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2010), 126-133.

Muhammed Ali'nin meâli *The Holy Our'ân*'ın ilk baskısı (1917) esas alınmıştır. Fakat 1952'de gözden geçirilen baskısı ile ilk baskı arasında farklılıklar gözlemlendiği için bu iki baskı mukayese edilmiş ve farklılıklar dipnotta belirtilmiştir. Cinlerle alakalı daha önce pek çok araştırma yapılmasına rağmen³ Muhammed Ali'nin cinler hakkındaki yorumunu konu edinen müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır. Sadece Hadiye Ünsal tarafından yapılan bir çalışmada Muhammed Ali'nin cinlere yönelik yaklaşımına dair özel bir başlık açılmış ve öne çıkan yaygın görüşü kısaca özetlenmiştir.⁴ Diğer bazı araştırmalarda ise Muhammed Ali'nin cinlerin yabancı insanlar olduğuna yönelik yaygın görüşünün değerlendirilmesiyle yetinilmiştir.⁵ Fakat Ünsal'ın da işaret ettiği gibi⁶ Muhammed Ali'nin cinlerle alakalı düşünce ve pratiğinin anlaşılması için konunun daha kapsamlı ve etraflı bir şekilde incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu araştırma böyle bir ihtiyaca cevap vermeye çalışacaktır.

1. Muhammed Ali'ye Göre Cin Kelimesinin Anlam ve Medlülü

Muhammed Ali, klasik sözlüklerin *cin* kelimesine verdiği anlama işaret ederek Arap dil âlimlerinin ittifakıyla “örtülü, gizli, saklı ve korunmuş” manalarına gelen bu kelimenin جِنُّ fiilinden türediğini belirtir.⁷ Ayrıca bu temel manadan hareketle içindeki ağaçlar yeri kapattığı için bahçeye جَنَّةٌ, duylardan gizlendiği için kalbe جَنَّاتٌ, insanı koruduğu için kalkana جِنَّةٌ ya da جَنَّاتٌ, gizlendiği için anne rahmindeki çocuğa ise جَنِينٌ denildiğine dikkat çeker.⁸ Buna mukabil o, cin kelimesinin Kur'an'da iki farklı manada kullanıldığını söyler. Birincisi duylarla algılanamayan özel varlık sınıfına verilen bir isimdir. İkincisi ise belirli bir sınıf insan grubuna denir.

1.1. Gaybî Varlık Olarak Cinler

Muhammed Ali, cin kelimesinin ikinci manasına yönelik geniş izah ve açıklamalarda bulunurken birinci mana üzerinde detaylı durmaz. Ona göre duylarla idrak edilemeyen varlık türü olması itibariyle cinlerin meleklerden farklı olarak ateşten yaratıldığını ve görevlerinin kötü ihtiras ve arzuları teşvik etmek olduğunu belirtir.⁹ Bu bakımdan cinlerle şeytanların aynı olduğuna vurgu yaparak cinlerden ve insanlardan olan kimselerin insanların kalplerine vesvese verdiğinden söz eden âyete¹⁰ işarette bulunur.¹¹ Bu noktada onun gelenekten ayrıldığı anlaşılmaktadır. Zira İslâm geleneğinde gaybî varlıklar olan cinlerin içinde insanlar gibi mümin, kâfir, Yahudi, Hristiyan, Mecûsî ve müşrik kimselerin bulunduğu kabul edilirken¹² Muhammed Ali onların sadece gözle görülmeyen kötü ruhlar (spirits of evil) ya da insanları kötülüğe teşvik ve tahrik eden varlıklar (beings) olduğunu düşünür.¹³ Bu açıdan İblîs'in cin sınıfından olduğunu söyleyerek bu bağlamdaki Kehf 18/50 âyetinde şöyle der: “Burada İblîs'in cinlerden veya kötü ruhlardan biri olduğu açıkça

³ bk. Yaşar Düzenli, “Haberlerde Tedricilik ve Cinlerin Kulak Hırsızlığı Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Darulfunun İlahiyat]* 22 (2010), 125-154; Saadettin Merdin, *Cinler Bağlamında Teolojinin Mitolojiden Arındırılması* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2020); Şükrü Aydın, “Kur'an Ayetleri Bağlamında Cin Algısı Hususunda Farklı Yaklaşımlar”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2021), 289-320; Bayram Demircigil, “Kur'an'da el-Cin Kavramının Medlülü Hakkındaki İhtilaflar”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 6/1 (2022), 433-449; Ali A. Olomi, “Jinn in the Our'an”, *The Routledge Companion to the Qur'an*, ed. George Archer - Maria M. Dakake - Daniel A. Madigan (New York: Routledge, 2022), 145-151.

⁴ bk. Hadiye Ünsal, *Tefsirde Heterodoksi Kadiyanilik ve Kur'an* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011), 141-143.

⁵ bk. Aydın, “Kur'an Ayetleri Bağlamında Cin Algısı Hususunda Farklı Yaklaşımlar”, 302; Demircigil, “Kur'an'da el-Cin Kavramının Medlülü Hakkındaki İhtilaflar”, 45.

⁶ Ünsal, *Tefsirde Heterodoksi Kadiyanilik ve Kur'an*, 143.

⁷ Mawlânâ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm* (Lahore: Ahmadiyya Anjuman Ishaat Islam, 1990), 142; Mawlânâ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân Containing the Arabic Text with English Translation and Commentary* (England: The Islamic Review, 1917), 315 [822].

⁸ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 143 [21].

⁹ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 143-145.

¹⁰ en-Nâs 114/4-6.

¹¹ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 143.

¹² Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420), 28/28.

¹³ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 143.

bildiriliyor. Dolayısıyla onu bir melek veya iyi bir ruh olarak kabul etmek hatadır. Kötülüğün ruhu her zaman isyankardır ve insan buna karşıdır. Bu nedenle insan her türlü kötü eğilime (evil tendency) direnmelidir.”¹⁴ Keza ona göre cinlerin ateşten yaratıldığıının beyan edilmesi mecazen kötü ruhlar oluşuna delalet eder.

Muhammed Ali, cinlerin dokunulabilen veya görülebilen bedenlerden arındırılmış ruhlar şeklinde bir manasının olduğunu belirtmekle beraber¹⁵ cinlerin zikredildiği çok az âyette bunların gaybî varlıklar olduğu yorumunda bulunur. Başka bir ifadeyle teorik olarak cinlerle alakalı “görülme varlık” şeklinde bir kategori açsa da bunun pratikteki karşılığına yönelik pek fazla açıklama yapmaz. Sadece cinlerin ateşten yaratıldığından bahseden âyetleri bu kategoriyle ilişkilendirir. Ancak ayrı bir başlık altında inceleneceği üzere bu âyetleri dahi cinlerin ontolojik varlığını ya da karakterini tanımlayan ifadeler olarak görmek yerine daha çok, insanda bulunan iki karşıt huy anlamında yorumlama eğilimindedir.

1.2. İnsan Olarak Cinler

Muhammed Ali, Kur’an’da ve Arap edebiyatında cin kelimesinin anlamının son derece geniş olduğuna dikkat çekerek bu kelimenin ikinci anlamı yani insan manası üzerinde detaylı bir şekilde durur. Nitekim cinlerin zikredildiği pek çok âyette bunların çeşitli insan gruplarına mensup kimseler olduğuna yönelik yorumlar yapar. Bunlar aşağıdaki gibi başlıklandırılabilir.

1.2.1. Küfrün Liderleri

Muhammed Ali, cin kelimesine verdiği “küfrün liderleri” manası ile zalim hükümdarlar ile müneccim ve kâhinleri kastetmektedir. Bu noktada o, Câhiliye döneminde Hz. Peygamber’e muhalefetin iki kaynaktan neşet ettiğini belirtir. Birincisi seküler sınıf (secular classes), ikincisi ise falcılar ve kâhinlerden oluşan ruhban sınıfıdır (priestly class).¹⁶ Ona göre ilgili âyetlerde kulak hırsızlığı yapmaya çalışan ve asi şeytanlar¹⁷ olarak adlandırılanlar bu kâhinlerdir. Zira bu kimseler ruhları çağırabileceklerini, semadan haberler alabileceklerini ve gelecekle ilgili kendilerine yöneltilen soruları yanıtlayabileceklerini iddia ediyor ve böylece halkın üzerinde hegemonya kurarak onları yanlış yönlendiriyorlardı.¹⁸ Bunlar, hakikate karşı çıktıkları ve insanları yanılttıkları için شياطين olarak isimlendirilmiştir.¹⁹ Nitekim bu konu ayrı bir başlık altında daha detaylı bir şekilde işlenecektir.

Muhammed Ali’nin cin kelimesine verdiği en yaygın anlamlardan biri, seküler sınıf içinde gördüğü zalim hükümdarlar ve zorba liderlerdir. Özellikle Kur’an’da insan ve cinlerin birlikte anıldığı yerlerde bu manayı zikreder. Örneğin: “Böylece biz, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık.”²⁰ âyetindeki insanlarla zayıf ve sıradan kimselerin (ordinary men), cinlerle ise onları saptıran liderlerin (leaders) kastedildiğini söyler.²¹ Zira ona göre devamında gelen: “Allah, onların hepsini bir araya topladığı gün, ‘Ey cinler (şeytanlar) topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız’ (der). Onların insanlar arasındaki dostları ise, ‘Ey rabbimiz! Biz birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık’ derler.”²² âyeti, birbirlerine süslü ve yalan masallar fısıldayanların sıradan insanlar ve liderler olduğunu göstermektedir. Bu âyette cinlerden insanların dostları olarak bahsedilmesini de buna delil gösterir.²³ Ayrıca ona göre, ardından gelen En’âm 6/129 âyetinde bazı zalimlerin diğerlerini dost edindiğinin belirtilmesi her iki âyette dost olarak söz edilenlerin aynı

¹⁴ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 597 [1505].

¹⁵ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 315 [822].

¹⁶ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 886 [2102]; Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 148.

¹⁷ es-Sâffât 37/7.

¹⁸ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 886 [2102].

¹⁹ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 148.

²⁰ *Kur’ân Yolu* (Erişim 22 Haziran 2024), el-En’âm 6/112.

²¹ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 311 [813].

²² el-En’âm 6/128.

²³ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 312 [813].

kimseler olduğuna delalet etmektedir. Fakat bu kimseler aynı olmakla birlikte birincisinde cin, diğerinde ise zalim olarak nitelenmiştir.²⁴ Yine devam eden En'âm 6/131 âyetinde günahları yüzünden helak edilen şehirlerin sakinlerinin öncesinde bahsedilen cinlerden başkası olmadığını belirterek: "Zira biz bu şehirlerde yaşayan cinlerin sadece insan olduğunu biliyoruz." der.²⁵

Muhammed Ali, görüşünü desteklemek için büyüklük taslayanların zayıf kimseleri yoldan çıkardığından söz eden İbrâhîm 14/21 ve Ahzâb 33/67 âyetlerine atıf yapar. Ona göre buna benzer âyetlerde büyüklük taslayarak insanları yoldan çıkaran zalim liderler ile cinler aynı anlamdadır.²⁶ Dolayısıyla kibirli liderler ve onların zayıf takipçileri ile ilgili âyetlerde birlikte zikredilen insanlar ve cinler arasında sıkı bir ilişki vardır. Buna göre cinler gururlu liderleri, insanlar ise onların zayıf takipçilerini ifade etmektedir. Bu noktada Kur'an'da cin kelimesinin "şeyâtîn" gibi insanlar için çokça kullanıldığını belirtir.²⁷ O, bu kullanımı Bakara 2/14 âyetinde münafıkların dostlarının "şeytanlar" şeklinde zikredilmesine benzetir. Bu nedenle insanlardan şeytan ya da şeytanlar olarak söz edilmesi gibi zalim lider ve hükümdarlardan da cin olarak bahsedilmesi garipsenecek bir durum değildir.²⁸ Diğer yandan En'âm 6/130 âyetinde cinlere ve insanlara hitap ederken *يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ* ifadesinin kullanılmasına dikkat çeken Muhammed Ali, *مَعْشَرَ* kelimesinin aynı işle meşgul olan grupları tanımlayan bir ifade olduğunu zikreder.²⁹ *مَعْشَرَ الْمُؤْمِنِينَ* tabirini buna örnek verir. Bunun yanı sıra ona göre *يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ* hitabının ardından onlara elçiler geldiğinin beyan edilmesi de bu iki grubun insan olduğunu gösterir. Çünkü Kur'an'da ve güvenilir peygamberler tarihi eserlerinde bahsedilen bütün peygamberlerin insan olması buradaki cinlerin insanlardan başka bir varlık olmadığına delildir.³⁰

Muhammed Ali, cin kelimesine verdiği zalim hükümdarlar ve liderler manası ile kelimenin kök anlamı arasında ilişki kurmayı da ihmal etmez. Ona göre bu kimseler halk kitlelerinden uzak oldukları ve onların içine serbestçe karışmadıkları, böylece halklarından uzak ve gizli kaldıkları için "gözlerden saklanmış (hidden from their eyes)" anlamında cin ismiyle anılmışlardır.³¹

1.2.2. Zeki ve Akıllı Adamlar

Muhammed Ali'nin cin kelimesine verdiği diğer bir mana, "işlere nüfuz eden zeki ve akıllı adam"dır. Bu bağlamda hem Câhiliye hem de İslâmî dönemde yaşamış muhadram şairlerden Mûsâ b. Câbir'in (ö. 120/738)³² *فَلَمْ يَبْرُدِي وَلَا فُلَّ مَبْرُدِي* beytini³³ delil göstererek Tebrîzî'nin (ö. 502/1109) bu beyti şöyle yorumladığını söyler: "Cinler gibi olan ashabım/arkadaşlarım, yanlarına gelip haber verdiğimde kaçmadılar, ege gibi olan dilim de keskin kenarından mahrum kalmadı."³⁴ Buna göre şairin arkadaşlarını cine benzettiğini belirtir. Ayrıca Tebrîzî'nin eserinden Ebü'l-Alâ'dan (ö. 449/1057) şöyle bir nakilde bulunur: "Araplar cinleri çokça anar. İşleri ayırt edebilen zeki adamı cin ve şeytana benzetirler.

²⁴ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 315 [822].

²⁵ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 315 [822].

²⁶ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 316 [822]. Bu değerlendirme gözden geçirilmiş baskıda bulunmamaktadır.

²⁷ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 311-312 [813].

²⁸ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 315 [822].

²⁹ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 145.

³⁰ Mawlânâ Muhammad Ali, *The Holy Qur'ân Containing the Arabic Text with English Translation and Commentary (Revised Edition)* (Lahore: Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islam, 1973), 307 [824]. *Ma'şer* kelimesiyle alakalı yaptığı bu açıklamalar ilk baskısında bulunmamaktadır.

³¹ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 315 [822].

³² bk. Hayruddîn ez-Zirikî, *el-A'lâm* (Beirut: Dârü'l-İlm ve'l-Melâyîn, 2002), 7/320.

³³ İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh tâcü'l-luğa ve sihâhu'l-'Arabiyye* (Beirut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), "cenne", 5/2093.

³⁴ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 315 [822]; Ebü Zekeriyâ et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse li Ebî Temmâm* (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 266.

Bundan dolayı نَفَرَتْ جُنَّةً tabirini; ‘Onun işleri ayırt edici zekâsı zayıfladı ve zail oldu.’ manasında kullanırlar.”³⁵ Dolayısıyla bu tabir, bir kimsenin arkadaşı onu terk ettiğinde ve onun yardımından mahrum kaldığında alçak ve zayıf duruma düşmesini anlatmakta ve yardımından mahrum kalınan bu tür bir arkadaş “cin” olarak isimlendirilmektedir. Ona göre bu misaller Arap edebiyatında cin kelimesinin arkadaş türünden bir yardımcıyı belirtmek için en azından mecazi olarak (metaphorically) kullanıldığını göstermektedir.³⁶ Bununla beraber cin kelimesinin, gençliğin ilk dönemindeki gücü, kuvveti ve canlılığı ifade ettiğini vurgular. Buna, “Gençliğinin baharında idi.” anlamına gelen كَانْ ذَلِكَ فِي جَنِّ شَبَابِهِ cümlesini örnek verir.³⁷ Buradan hareketle cin kelimesinin Kur’an’da kullanıldığı manalardan birisinin de “etkili ve yüksek bir enerjiyle işlerini yerine getiren adam” olduğu sonucuna ulaşır.³⁸

Muhammed Ali, bu kimselerin kötü niyetli kişiler olduğuna işaret eder. Bu bağlamda yorumladığı âyete örnek olarak Kur’an’ın bir benzerini getirme hususunda muhataplara meydan okuyan: “De ki: Yemin ederim, bu Kur’an’ın bir benzerini ortaya koymak için insanlar ve cinler bir araya gelip birbirine destek olsa dahi onun benzerini ortaya koyamazlar.”³⁹ âyeti verilebilir. Muhammed Ali, Kur’an’ın bir benzerini getirme hususunda muhataplara meydan okuyan dört âyetten sadece burada cinlerin ve insanların birlikte zikredildiğini belirtir. Diğer tehadî âyetlerinde cinlerin yerini şühedâ ya da liderlerin aldığına dikkat çekerek Bakara 2/23 âyetini örnek verir.⁴⁰ Buna göre bu âyetteki cinler ile diğer tehadî âyetlerindeki şühedâ ya da liderler aynı manadadır.⁴¹ Dolayısıyla bu âyetteki cinler ifadesiyle Kur’an’ın, Arap dili ve belâgatı alanında etkili ve derin bilgi sahibi olan kötü niyetli kimselere, insanlar ifadesiyle ise sıradan kişilere meydan okuduğu anlaşılmaktadır.

1.2.3. Yabancı İnsanlar

Muhammed Ali’nin insana referansla cin kelimesine verdiği diğer anlam yabancı kimselerdir. Ayrı bir başlık altında da inceleneceği üzere Hz. Peygamber’e gelip iman eden cinler ile Hz. Süleyman’ın emrinde çalıştırdığı cinleri bu bağlamda yorumlar. O, bu yorumu destekleyecek dilsel birtakım deliller sunar. Şöyle ki Arapların جُنُّ النَّاسِ ifadesinin مُعْظَمُ النَّاسِ manasında kullanıldığına dikkat çeker. Bu ifadenin ya insanların ana topluluğu (main body of men) ya da büyük kısmı (bulk of mankind) manasına geldiğini söyler. Kendi halkını dünyanın geri kalanından farklı gören bir Arap’ın dilinden bu ifadenin sadece yabancılar manasına geleceğini, dolayısıyla Arapların gözünden uzak ve gizli olduğu için yabancıların bu isimle anıldığını belirtir.⁴²

Arap dili sözlüklerine bakıldığında جُنُّ النَّاسِ ifadesinin yabancı insanlar manasına geldiğine dair açık bir beyan gözükmemektedir. İbn Sîde (ö. 458/1066) ve Zebîdî (ö. 1205/1791) جُنُّ النَّاسِ ve جُنَّاهُمْ insanların çoğunluğu anlamına geldiğini söylemiştir. Zira kalabalık insanların içine giren kimse böylece gizlenmiş olur.⁴³ Cevherî (ö. 400/1009) ise جُنَّانُ النَّاسِ ifadesine دُهْمَاؤُهُمْ “insanların dâhileri” manasını vermiştir.⁴⁴ Dolayısıyla bu ifadenin, yabancı insanlardan ziyade içine giren kişiyi gizlemesi itibarıyla kalabalık insan grupları ya

³⁵ Tebrîzî, *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse*, 266.

³⁶ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 315 [822].

³⁷ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 315 [822]; Cevherî, “cenne”, 5/2093. Bu örnek gözden geçirilmiş baskısında bulunmamaktadır.

³⁸ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 579 [1466].

³⁹ el-İsrâ 17/88.

⁴⁰ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 146.

⁴¹ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 579 [1466].

⁴² Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 1123 [2580].

⁴³ Ebü'l-Hasen İbn Sîde, *el-Muhkem ve'l-muhîdu'l-a'zam*, thk. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), “cenne”, 7/214; Muhammed Mürtezâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (Kuveyt: Vizâratü'l-İrşâd ve'l-Enbâ', 2001), “cenne”, 34/368.

⁴⁴ Cevherî, “cenne”, 5/2094.

da cin gibi olağanüstü yeteneğe ve kabiliyete sahip kişi anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan Cevherî'nin yorumunu dikkate aldığımızda جِنُّ النَّاسِ ifadesinin “insanların liderleri” veya “zeki adam” manasına delil olması daha tutarlıdır. Fakat o bu ifadeyi özellikle yabancı insanlarla ilişkilendirmiştir. Kanaatimizce klasik kaynaklarda cin kelimesinin yabancı kimseler manasına geldiğine yönelik açık bir beyan bulunmaması sebebiyle Muhammed Ali, kendi yorumunu desteklemek için جِنُّ النَّاسِ ifadesinden bu yönde bir çıkarımda bulunmak zorunda kalmıştır. Aslında o, buraya kadar zikredilen bütün dilsel delilleri cin kelimesinin insan manasında kullanıldığına delil gösterir. Fakat bu yorumu ilgili âyetlerin bağlamına göre çeşitlendirmeye ve bunlara da makul dilsel gerekçeler üretmeye çalışır.

Muhammed Ali'nin cin kelimesinin dilsel tahliline yönelik en çok başvurduğu eserlerin başında Edward William Lane'in (1801-1876) *An Arabic-English Lexicon* isimli sözlüğü gelir. Özellikle cinnin, insan manasına delalet ettiğine yönelik sunulan delillerin bu sözlükteki açıklamalarla sınırlı olduğu görülür.⁴⁵ Bu noktada Muhammed Ali'nin sadece Lane'in açıklamalarıyla yetinip klasik kaynaklardaki lehte ve aleyhte olan delilleri bir bütün olarak incelememesi önemli bir eksikliklerdir. Hatta bu yüzden klasik kaynaklarda kendisine delil teşkil edebilecek bazı görüşleri dahi fark edememiştir. Söz gelimi bazı Araplardan kendilerine gelen kimselere: “Siz kimsiniz?” dediklerinde; أَنَأْسُ مِنَ الْجِنِّ “Cinlerden bir insan grubuyuz.” diye cevap verdikleri nakledilir.⁴⁶ Bununla birlikte cinnin insan sınıfını tanımladığına yönelik gerek Muhammed Ali'nin zikrettiği gerekse de zikretmediği delillerin sayısı oldukça azdır. Bu deliller de farklı manalara muhtemeldir. Örneğin onun sıkça atıfta bulunduğu فَمَا نَقَرْتُ جِنِّي ifadesindeki “cin” kelimesi “kalp” manasında da yorumlanmıştır.⁴⁷ Araplardan nakledilen أَنَأْسُ مِنَ الْجِنِّ tabiri ise cinlerin insan sınıfından değil insan olarak isimlendirildiğine hamledilmiştir.⁴⁸ Tabi burada insanın müşterek bazı sıfatlardan hareketle cin olarak isimlendirileceği söylenebilir. Nitekim Muhammed Ali de bunun mecaz yoluyla olabileceğini söylemiştir. Fakat asıl sorun kaynaklarda cin kelimesinin gaybî varlıklar için kullanıldığına dair pek çok rivayet ve dilsel tahlil bulunmasına rağmen Muhammed Ali'nin bunlara yönelik bir değerlendirme yapmaması ve sadece bir bakış açısından hareket etmesidir.

2. Muhammed Ali'nin Cinlerle Alakalı Âyetlere Yönelik Yorumları

Kur'an'da cinlerden söz eden bütün âyetler göz önünde bulundurulduğunda bunları konusal olarak “cinlerin ateşten yaratılması”, “cinlerin Allah'a ortak koşulması”, “cinlerin kulak hırsızlığı yapması”, “cinlerin Hz. Peygamber'e iman etmesi” ve “cinlerin Hz. Süleyman'ın emrinde çalışması” şeklinde beş başlık altında toplamak mümkündür. Dolayısıyla Muhammed Ali'nin cinlerle alakalı âyetlere yönelik yorumları bu başlıklar altında incelenebilir.

2.1. Cinlerin Ateşten Yaratılması

Kur'an'da iki âyette cinlerin kavurucu ve halis ateşten yaratıldığından bahsedilmektedir.⁴⁹ Başka iki âyette ise İblîs'in dilinden ateşten yaratıldığı tahkiye edilmektedir.⁵⁰ Daha önce işaret edildiği üzere Muhammed Ali'ye göre bu durum, İblîs'in cinlerden olduğuna delalet eder. Zira meleklerin nurdan (light),⁵¹ cinlerin ise ateşten (fire)

⁴⁵ Edward William Lane, *An Arabic-English Lexicon* (Beirut: Librairie du Liban, 1968), “jinn”, 2/403.

⁴⁶ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Yusuf en-Necati vd. (Mısır: Dârü'l-Misriyye li't-Te'lîf ve't-Terceme, ts.), 3/302.

⁴⁷ Cevherî, “*cenne*”, 5/2093.

⁴⁸ Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 3/302.

⁴⁹ bk. el-Hicr 15/27; er-Rahmân 55/15.

⁵⁰ bk. el-A'râf 7/12; Sâd 38/76.

⁵¹ Kur'an'da meleklerin nurdan yaratıldığı belirtilmez. Muhammed Ali, Meleklerin nurdan yaratıldığına yönelik Hz. Aîşe'den (ö. 58/678) “خُلِقَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ نُورٍ، وَخُلِقَ الْجَانُّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ، وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ” “Melekler nurdan, cinler alevli

yaratıldığının beyan edilmesi melek ve cinnin iki farklı varlık sınıfı olduğunu, menşe ve görevleri itibarıyla ortak herhangi bir yanının bulunmadığını gösterir.⁵² Bu minvalde Muhammed Ali, cinlerin ateşten yaratılmasını insanın topraktan yaratılmasıyla karşılaştırarak açıklar. Topraktan yaratılmanın sadece Hz. Âdem'e has değil, bütün insanları kapsadığını zikreder. Al-i İmrân 3/59 âyetini buna delil sunar.⁵³ O, böylece bu ifadeye yüklenen anlamın bütün insanlar için geçerli olması gerektiğine vurgu yapmaya çalışır. Ona göre insanın ses veren balçıktan yaratıldığının ve çamur şeklinde biçimlendirildiğinin beyan edilmesi, onun öteki canlılardan/hayvanlardan üstünlüğünü betimleyen bir niteliktir. Öyle ki ses veren balçık, insanın konuşan bir varlık olarak üstünlüğünü, çamurdan biçimlendirilmesi ise mükemmel oluşunu anlatır. Zira bu ikisi olmasaydı insanın öteki canlılardan bir farkı kalmazdı.⁵⁴

Muhammed Ali'ye göre insanın yaratılışındaki hâkim unsurun ve temel maddenin toprak; cinnin/şeytanın ise ateş olduğunun belirtilmesi bu iki varlık türünün sahip olduğu iki farklı huy ve mizacı belirtir.⁵⁵ Şöyle ki ateşten yaratılmak isyankârlığa ve ateşli bir mizaca; topraktan yaratılmak ise teslimiyet ve yumuşak başlılığa delalet eder.⁵⁶ Başka bir âyette insanın aceleden yaratıldığının beyan edilmesini⁵⁷ buna delil gösterir. Dolayısıyla nasıl ki âyette insanın aceleci bir mizaca sahip olduğu kastedildiyse benzer şekilde insanın topraktan yaratılması da kâmil bir kişinin alçakgönüllü, mütevazı, uyumlu ve uysal doğasını; cinlerin ateşten yaratılması ise şeytanın kızgın, ateşli ve kibirli olmasını temsil eder.⁵⁸ Buna göre o, toprağın "ilâhî yasaları kabul edenleri", ateşin ise "onlara karşı çıkanları" temsil ettiğini belirterek ilgili ifadeleri mecazi manaya hamleder.⁵⁹ Ayrıca cin ve şeytan sıfatlarının sıkça asi veya ateşli karakterli, başkalarını kötülüğe sevk eden kişiler için de kullanıldığını zikrederek bu yorumunu destekler.⁶⁰ O, cinler ve insanların yaratılışına yönelik âyette zikri geçen beyanın, bu iki varlık türünün belirgin ve öne çıkan niteliklerini temsil ettiğini söylemekle birlikte bu iki sıfatı daha ziyade insanın iyilik ve kötülük yönüne referansla izah eder. Neticede ilgili âyetlerde, kâmil bir insana ve hak bir peygambere tâbi olmayı reddeden ateşli bir mizacın kastedilmiş olabileceğine söyler.⁶¹ Dolayısıyla bu iki sıfatı, insan ve cinlerin ontolojik varlığını ya da karakterini tanımlayan ifadeler olarak görmek yerine daha çok mecazen insanda bulunan iki karşıt huy anlamında yorumlama eğilimindedir.

Müfessirler insanın topraktan, cinlerin ise ateşten yaratılmasının anlamına dair bir yönüyle Muhammed Ali'nin söylediğine benzer şeyler zikretmiştir. Söz gelimi Taberî'ye (ö. 310/923) göre toprağın özünde vakar, sabır, tahammül, tevazu ve metanet; ateşin özünde ise alçaklık, ahmaklık, kargaşa ve kibir bulunur.⁶² Kurtubî (ö. 671/1273) ise felsefecilerden nakille toprağın beş açıdan ateşten üstün olduğunu söyler. Birincisi sağlamlık, sükûn, vakar, temkin, hilm, hayâ ve sabır çamurun özünden gelir. Hz. Âdem'i tövbeye, alçak gönüllülüğe ve yalvarıp yakarmaya iten sebep budur. Bunun sonucunda o mağfirete, seçilmişliğe ve hidayete mazhar olmuştur. Öte yandan ateşin özünde hafiflik, serkeşlik, keskinlik, yükselmek ve kararsızlık vardır. İşte bu, İblîs'i büyükmeye ve kibirde ısrar etmeye iten nedendir.

ateşten, Âdem ise size tarif edildiği üzere yaratılmıştır." şeklinde nakledilen hadise atıfta bulunur. bk. Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 128; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Matba'atü 'İsâ el-Bâbî, 1955), "ez-Zühd ve'r-Rakâik", 53 (No. 2996).

⁵² Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 142.

⁵³ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 330 [862].

⁵⁴ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 526 [1336].

⁵⁵ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 330 [862].

⁵⁶ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 890 [2153].

⁵⁷ el-Enbiyâ 21/37.

⁵⁸ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 330 [862].

⁵⁹ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 526 [1336].

⁶⁰ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 526 [1336].

⁶¹ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 330 [862]. Bu değerlendirme gözden geçirilmiş baskıda bulunmamaktadır.

⁶² Ebü Ca'fer et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420), 12/327.

Bundan dolayı o helaki, azabı, laneti ve bedbahtlığı hak etmiştir. İkincisi cennetin toprağının hoş kokulu misk olduğu nakledilirken cennette ateşin, cehennemde ise toprağın bulunduğu dair bir rivayet yoktur. Üçüncüsü ateşin, azap sebebi ve Allah'ın düşmanlarının cezası olmasıdır. Toprak ise böyle değildir. Dördüncüsü çamurun ateşe ihtiyacı yoktur. Ama ateşin bir mekâna ihtiyacı vardır, onun mekânı da topraktır. Beşincisi ise toprak hem secde yeri hem de temizlenme aracıdır. Ateş ise korkutma ve azap vesilesidir.⁶³

Müfessirler genel itibarıyla toprağın ateşten üstün olduğuna yönelik açıklamalarda bulunurken Râzî (ö. 606/1210) ise tam tersini düşünür ve şöyle der: "Ateş aydınlatıcı, ulvî, latîf, hafif, hararetili, kuru, göklerin cevherine yakın ve onlara bitişiktir. Çamur ise karanlık, süflî, kesif, ağır, soğuk, kuru ve göklerin cevherinden uzaktır. Ayrıca ateş, tesiri kuvvetli ve etki edendir. Toprak ise sadece kabul eder ve etkilenir. Etki etmek, etkilenmekten daha kıymetlidir."⁶⁴ Buna mukabil ona göre üstünlüğün, doğrudan Allah'ın bir bağıışı ve lütfu olduğu için maddesi bu şekilde üstün olanın, sureten de üstün olması gerekmez.⁶⁵ Dolayısıyla Allah âyette insanı kesif ve bulanık bir çamurdan, cinleri ise latif bir asıldan yarattığını beyan etmesine rağmen insanları lütuf ve nimetleriyle cinlerden üstün kılmıştır. Bu durumda insan kendi yaratılışı aslına baktığında bu üstünlüğe yaratılışındaki madde ile değil ancak Allah'ın lütfu ile eriştiğini bilir.

Müfessirler toprak ve ateş vurgusundan hareketle insanın ve cinnin ontolojik aslına dair farklı açıklamalarda bulunurken bu aslın nesnel gerçekliğini nefyederek mecaza indirgememişler, bilakis bunu bir hakikat olarak telakki etmişlerdir. İşte bu açıdan Muhammed Ali gelenekten ayrılmaktadır. Zira o, toprak ve ateşi ontolojik bir köken olmaktan çıkarıp tamamen mecazi bir ifadeye dönüştürmüştür. Kanaatimizce ilgili âyetlerde mecaza delalet eden açık ya da kapalı bir karinenin bulunmamasının yanı sıra şeytanın ve kötülüğün nesnel gerçekliğinin nefyedilmesi gibi bir sonuca götüreceği için bu yorumun kabul edilmesi pek mümkün değildir. Zira müfessirlerin açıklamalarını da dikkate aldığımızda cinlerin ateşten yaratılması, bunların kötü varlıklar olmasının yanı sıra kötülüğün ontolojik ve nesnel gerçekliğine de işaret etmektedir.

2.2. Cinlerin Allah'a Ortak Koşulması

Kur'an'da toplam dört âyette muhatapların cinleri Allah'a ortak koştuğundan,⁶⁶ onlara ibadet ettiğinden,⁶⁷ Allah ile cinler arasında nesep ilişkisi kurduğundan⁶⁸ ve insanlardan bazı kimselerin cinlerden bazılarına sığındığından söz edilmektedir.⁶⁹ Muhammed Ali, cinlerin Allah'a ortak koşulmasından bahseden En'âm 6/100 âyetini, Zerdüştilik'te Ahura Mazda'yı iyiliğin, Angra Mainyu'yu ise kötülüğün yaratıcısı olarak gören düalist tanrı doktriniyle ya da Râzî'den nakille Arapların inancına göre cinlerin gündelik işlerde tasarrufta bulunduğu, uğur ve uğursuzluk getirdiğine yönelik batıl inançla ilişkilendirir. Bu noktada cin kelimesinin sadece Mekki sûrelerde geçtiğini belirterek ikinci ihtimale dikkat çeker. Böylece Allah'a ortak koşulan cinler ile ya şeytan (devil) ya da perinin (genii) kastedildiğini söyler.⁷⁰ Diğer yandan cinlere ibadet edildiğinden bahseden Sebe' 34/41 âyetindeki cinlerle insanların kastedildiğini belirtir. Zira ona göre öncesinde büyülenen ve mağrur olarak söz edilen kişiler (Sebe' 34/35-38) burada cin olarak anılmaktadır.⁷¹ Dolayısıyla bunların aynı kişiler olduğunu zikreder.

⁶³ Ebû Abdillâh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Etfîş (Kahire: Dârü'l-Kütübü'l-Mısriyye, 1964), 7/171.

⁶⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14/208.

⁶⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29/349.

⁶⁶ el-En'âm 6/100.

⁶⁷ Sebe' 34/41.

⁶⁸ es-Sâffât 37/158.

⁶⁹ el-Cin 72/6.

⁷⁰ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 309 [806].

⁷¹ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 844 [2042].

Muhammed Ali, Allah ile cinler arasında nesep tesis edildiğine yönelik âyetin, Arapların melekleri Allah'ın kızları olarak görüp onlara taptıkları manasında yorumlandığına işaret eder. Fakat o, bu görüşe katılmaz. Çünkü ona göre Araplar aslında meleklerle değil, cinlere yani kötülük içindeki liderlerine (their own leaders in evil) tapmışlardır.⁷² Şu âyetleri buna delil gösterir: "O gün Allah onların hepsini toplayacak ve meleklerle soracak: Bunlar mıydı size tapmakta olanlar? Melekler şöyle cevap verecekler: Hâşâ! Sen yüceler yücesisin. Bizim velîmiz onlar değil sensin. Gerçekte onlar cinlere tapıyorlardı; çoğu onlara inanmıştı."⁷³ O, bu kimselerin de sıradan insanları saptıran zalim ve kötü liderler olduğunu düşünür. İnsanlardan bazılarının cinlerden bazı kimselere sığındığından söz eden Cin 72/6 âyetini de bu çerçevede yorumlar. Ona göre kendisine sığınılan cinlerle kötülüğün ve haksızlığın önderleri, sığınan insanlarla ise körü körüne onlara uyan ve akıl bakımından zayıf olan kimseler kastedilmektedir.⁷⁴

Neticede Muhammed Ali, kendisine sığınılan ve ibadet edilen cinleri kötülüğün önderleri manasında yorumlamış, Allah'a ortak koşulduğu ifade edilen cinleri ise Zerdüştlilerin düalist tanrı anlayışıyla ya da Câhiliye Arapları'nın cinlere yönelik algısıyla ilişkilendirmiştir. Bu ikinci yorumu ile Araplar'ın meleklerle değil aslında kötü varlıklara ibadet ettikleri şeklindeki yorumu geleneksel anlayışla uyumlu iken bunları insan olarak görmesi açısından ise gelenekten ayrılmaktadır. Şöyle ki tefsir kaynaklarında cinlerin Allah'a ortak koşulması ve onlara ibadet edilmesi hakkında üç görüş vardır. Birincisi Arap müşrikleri Allah'a itaat ettikleri gibi kendilerini kötülüğe ve putlara ibadete çağıran cinlere yani şeytanlara itaat etmişlerdir. Böylece bir tür onları Allah'a ortak koşmuşlardır. İkincisine göre ise cinlere ibadet edilmesinden söz eden âyetler İblîs ve Allah'ı kardeş olarak gören, iyilikleri Allah'ın, kötülükleri ise İblîs'in yarattığına inanan zındıklarla ilişkilidir.⁷⁵ Üçüncü görüşe göre ise ilgili âyetlerdeki cinlerden maksat meleklerdir.⁷⁶ Zira Câhiliye Arapları melekleri, Allah'ın kızları olarak görmüşlerdir.⁷⁷

Câhiliye Arapları'nın meleklerle hangi itibarla ibadet ettikleri farklı açılardan yorumlanmıştır. Zira Muhammed Ali'nin de işaret ettiği âyette onların aslında meleklerle değil cinlere ibadet ettiği belirtilmiştir. Bir görüşe göre meleklerle ibadet edilmesini müşriklere, cinler ve şeytanlar emretmiş, onlar da bu emre itaat etmişlerdir.⁷⁸ Bu bakımdan onların gerçekte ibadette buldukları varlıklar melekler değil, emirlerine itaat ettikleri cin ve şeytanlardır. Başka bir görüşe göre şeytanlar onlara bir cin grubunu gösterip: "Bunlar meleklerin suretleridir. Onlara ibadet edin!" dedikleri zikredilmiştir.⁷⁹ Örneğin Huzaâ kabilesinin Benî Müleyh kolu cinlere ibadet ettikleri, onların kendilerine gördüklerini ileri sürdükleri, onları melek ve Allah'ın kızları olarak kabul ettikleri ve böylece Allah ile melekler arasında bir nesep bağı oluşturdukları rivayet edilmiştir.⁸⁰ Diğer bir görüşte ise müşriklerin putları meleklerin sûretleri olarak gördükleri, zira meleklerin onların içine girdiği, dolayısıyla putlara ibadet etmekle aslında meleklerle ibadet ettikleri nakledilmiştir.⁸¹ Hatta melekleri Allah'ın kızları olarak görmeleri sebebiyle⁸² Lât, Menât ve Uzzâ gibi putları dışilikle

⁷² Muhammad Ali, *The Holy Qur'an (Revised Edition)*, 864 [2124b]. Allah ile cinler arasında nesep tesis edildiğiyle alakalı bu değerlendirmesi ilk baskıda bulunmamaktadır.

⁷³ Sebe' 34/40-41.

⁷⁴ Muhammad Ali, *The Holy Qur'an (Revised Edition)*, 1107 [2581a]. Bu değerlendirme ilk baskıda bulunmamaktadır.

⁷⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 13/88.

⁷⁶ Ebü'l-Hasen el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyûn*, thk. Seyyid b. Abdülmaksûd (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 2/150.

⁷⁷ el-İsrâ 17/40; es-Sâffât 37/149-150.

⁷⁸ Ebü Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Mecdî Bâslûm (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005), 8/456.

⁷⁹ Ebü'l-Kâsım ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'ika ğavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, thk. Mustafâ Hüseyin Ahmed (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, 1987), 3/588.

⁸⁰ Kurtubî, *el-Câmi'*, 14/309.

⁸¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/588.

⁸² en-Necm 53/27.

nitelemişlerdir.⁸³ Bütün bu yorumlara mukabil Muhammed Ali'nin iddia ettiği gibi âyetlerdeki cinlerin insanları sapıtan ve yoldan çıkararak zalim liderler olduğuna yönelik tefsir kaynaklarında bir görüş tespit edilememiştir. Aksine hem müfessirlerin yorumları hem de nüzul dönemine dair rivayetler dikkate alındığında bunların gaybî varlıklar olduğuna yönelik yaygın ve hâkim bir kanaat vardır. Fakat ilgili rivayetlerden gaybî varlık olarak cinlere yönelik bir ibadet düşüncesinin oluşmasında bunlarla irtibat halinde olduğuna inanılan kâhin, arrâf ve sâhir gibi kimselerin önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

2.3. Cinlerin Kulak Hırsızlığı

Kur'an'da farklı âyetlerde cinlerin semanın çeşitli yerlerine oturarak özellikle mele-i a'lâ'dan gayba dair haber aşırıydıkları, fakat *şihâp* denilen alev toplarıyla ve yıldızlardan atılan taşlarla bundan uzaklaştırıldıkları, böylece Allah'ın semayı her türlü isyankâr ve kovulmuş şeytandan koruduğu anlatılmaktadır.⁸⁴ Muhammed Ali'ye göre bu tür âyetlerden hareketle cinlerin ilâhî sırlara vakıf olduğunu ve meleklere bildirilen ilâhî vahyi gizlice dinlediklerini söylemek, bunu mümkün görmek ve Kur'an'ın bu inancı onayladığını ileri sürmek doğru değildir. Zira bu, Yahudi ve Farslar'dan Araplar'a intikal etmiş batıl bir inançtır.⁸⁵ Dolayısıyla o, genelin zannettiğinin aksine cinlerin semaya çıkamayacaklarını ve ilâhî sırları (divine secrets) yeryüzüne getiremeyeceklerini belirtir.⁸⁶ Bundan engellendikleri gibi ne onların böyle bir görevi ne de bunu yapacak güçleri vardır.⁸⁷ Vahyi, emin bir ruhun (Cibrîl'in) indirdiğine ve şeytanların vahyi işitmekten men edildiğine, Allah'ın razı olduğu resul hariç gaybî herhangi birisine izhar etmeyeceğine yönelik âyetleri delil gösterir.⁸⁸ Keza: "Yoksa onların, üstüne çıkıp gizli şeyleri dinleyecekleri bir merdivenleri mi var? Eğer öyleyse, içlerinden dinleyen biri açık bir kanıt getirsin."⁸⁹ âyetinde cinlerin göklere çıkıp ilâhî sırları dinledikleriyle alakalı inancın açık bir dille reddedildiğini söyler. Fakat ona göre cinlerin ilâhî sırlara vakıf olduğuna yönelik inanç batıl olmasına rağmen Müslümanlar arasında da mevcuttur. Bu düşüncenin ilgili âyetlerdeki cin, şeytan, *racm* ve *şihâb* gibi ifadelerin yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını zikreder.⁹⁰

Muhammed Ali, ilk olarak kulak hırsızlığından söz eden âyetlerdeki şeytan ve cin ifadelerine "küfrün liderleri" manası verir. Bunların ise falcılar ve kâhinlerden olduğuna dikkat çeker.⁹¹ Ona göre ilgili âyette kulak hırsızlığı yapmaya çalışan ve asi şeytanlar⁹² olarak adlandırılanlar, kâhinlerdir. Bunlar, hakikate karşı çıktıkları ve insanları yanılttıkları için *شیاطین* olarak isimlendirilmiştir.⁹³ Dolayısıyla âyetlerde batıl öğretilere şiddetle karşı çıkan İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in azılı düşmanlarından olan kâhin ve münecimlerden bahsedilmektedir. Ancak âyetlerde onların gerçekte ilâhî huzurdan uzaklaştırıldıkları, bu nedenle saf bilgiye ulaşamayacakları belirtilmektedir.⁹⁴

Şeytan ve kâhinlerle ilgili zikri geçen âyetlerdeki *racm* kelimesinin de yanlış anlaşıldığına dikkat çeken Muhammed Ali, *وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ* ifadesinin doğru yorumunun: "Yıldızları kâhinler için tahmin vasıtaları yaptık." şeklinde olduğunu söyler.⁹⁵ Dolayısıyla buradaki *racm* kelimesine tahmin ve fikir yürütmek manasını verir.⁹⁶ Bu kelimenin Arap

⁸³ Şuayip Karataş, "Kur'ân Öncesi Cahiliye Toplumunun Melek İnancı", *Mütefekkir* 6/11 (2019), 113.

⁸⁴ bk. el-Cin 72/8-9; el-Hicr 15/17-18; eş-Şu'arâ 26/210-212; es-Sâffât 37/7-10; el-Mülk 67/5.

⁸⁵ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 147.

⁸⁶ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 887 [2101].

⁸⁷ eş-Şu'arâ 26/192-193, 212; el-Cin 72/26-27.

⁸⁸ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 148.

⁸⁹ et-Tûr 52/38.

⁹⁰ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 148.

⁹¹ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 886 [2102]; Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 148.

⁹² es-Sâffât 37/7.

⁹³ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 148.

⁹⁴ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 525 [1332].

⁹⁵ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 149.

⁹⁶ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 1097 [2530].

dilinde, “zan”, “kötü söz söyleme” ve “kovma” manasına geldiğine vurgu yaparak başka âyetlerde gayba dair zanda bulunmak gibi farklı manalarda kullanıldığına işaret eder.⁹⁷ Ona göre Mülk 67/5 *وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ* âyeti de: “Yıldızları münecimlere fikir yürütme aracı yaptık.” manasında olup münecimler için aşağıdaki göğün kandillerinin yani yıldızların gelecek hakkında fikir yürütmek için araç kılındığına delalet eder. Nitekim âyetin devamında yıldızlardan öğrendiklerini iddia ettikleri birçok şeyle insanları aldatan ve yalan yanlış tahminlerde bulunan münecimlerin ateşle cezalandırılacağı beyan edilmektedir.⁹⁸

Muhammed Ali’ye göre ilgili âyetlerde münecimlerin kehanetlerinden (divinations) bahsedilirken *şihâb* denilen bir alev topu tarafından takip edildiklerinin söylenmesi, onların İslâm’ın zuhuru ile sık sık başarısızlık ve hayal kırıklığıyla karşılaşmalarını anlatır. Bu açıdan *şihâb* kelimesini mecazen İslâm’ın ışığına (light of Islâm) ve bu ışığın onları başarısız kılmasına hamleder.⁹⁹ Böylece o, ruhani gerçeklerin dünyada geçerli olan fiziksel yasalarla ilgili kelimelerle anlatılmasının, Kur’an’da sıkça rastlanan bir üslûp olduğunu belirtir.¹⁰⁰ Hicr 15/22 âyetindeki “dölleyici rüzgârlar” ifadesinin İslâm’ın algılanamayan gelişimini ve nihai zaferine ilerleyişini sembolize ettiğini söyleyerek buna örnek verir.¹⁰¹

Muhammed Ali, âyetlerde bahsedilen cinlerin göğe ulaşmalarını ve semada çeşitli yerlere oturmalarını, kâhinlerin yüksek bölgelere çıkıp geleceğe dair bilgi edinmeye çalışmalarına yormuştur.¹⁰² Bununla birlikte muhtemelen bu âyetlerde modern çağın gökyüzü ile ilgili büyük bilimsel keşiflerine kehanet niteliğinde bir gönderme yapıldığını da söyler.¹⁰³ Ayrıca *لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَدُّونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ* “Onlar artık o yüce topluluğu dinleyemezler, (bölgeden) uzaklaştırmak için üzerlerine her yönden atış yapılır; ayrıca onlar (âhirette de) bitmez bir azaba çarptırılacaklardır.”¹⁰⁴ âyetinde *مِنْ كُلِّ جَانِبٍ* ifadesini “Kendi taraftarları bile onlara itibar etmez. İleri sürdükleri şeylerin aslı çıkmadığı için kınanırlar.” şeklinde açıklamıştır.¹⁰⁵ Bu âyetin devamında yapılan *إِلَّا مَنْ حَطَفَ الْخَطْفَةَ* “Ancak, O yüce topluluktan) bir bilgi kırıntısı kapan olursa”¹⁰⁶ şeklindeki istisnayı ise münecim ve büyücülerin tahminlerinin zaman zaman doğru çıkmasına hamleder. Keza Hicr 15/17 âyetindeki *إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ* ifadesinin de aynı manaya geldiğini söyler.¹⁰⁷ Bununla beraber ona göre mele-i a’lâ ise ilâhî vahyin ilk olarak kendilerine bildirildiği melekler demektir.¹⁰⁸

Muhammed Ali, kulak hırsızlığı yapan cinlerin; kâhin ve münecim kimseler olduğunu düşündüğü için bu olay örgüsünün parçasını teşkil eden *şihâb*, *racm* ve semaya çıkma gibi göstergeleri de bu çerçevede yorumlamıştır. Onun radikal bir şekilde gelenekten ayrıldığı anlaşılmaktadır. Zira tefsir âlimleri buradaki dilsel göstergelere yönelik farklı yorumlar getirirler de bu olayın baş aktörünün kâhinler değil gaybî varlıklar/cinler olduğu hususunda hem fikirdir. Bazı rivayetlerde Hz. İsa ve Hz. Peygamber arasında geçen beş yüz yıllık zaman aralığında semanın korunmadığı, bu nedenle cinlerin semada çeşitli yerlerde oturarak gaybdan haber aşırıdıkları ve aldıkları haberleri irtibat halinde oldukları kâhinlere bildirdikleri, fakat Hz. Peygamber’in risâletiyle birlikte cinlerin ateşli toplarla kulak hırsızlığından engellendikleri söylenmiştir. Başka bir görüşe göre ise Hz. Peygamber’den

⁹⁷ el-Kehf 18/22; Meryem 19/46.

⁹⁸ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 1097 [2530].

⁹⁹ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 151; Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 525 [1332].

¹⁰⁰ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 525 [1332].

¹⁰¹ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 525 [1333].

¹⁰² Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 1011 [2365].

¹⁰³ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân (Revised Edition)*, 1108 [2101]. Bu değerlendirme gözden geçirilmiş baskıda bulunmaktadır.

¹⁰⁴ es-Sâffât 37/8.

¹⁰⁵ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 150.

¹⁰⁶ es-Sâffât 37/10.

¹⁰⁷ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 150.

¹⁰⁸ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 886 [2102].

önce de sema cinlerden korunmuş, ancak Hz. Peygamber'in risâletiyle bu koruma artırılmıştır.¹⁰⁹ Bununla birlikte Hz. Peygamber'den nakledilen bir hadise göre Allah semada bir hüküm verdiğinde arştan başlamak üzere her bir semada bulunan melekler Allah'ı tesbih eder ve gördüğümüz semaya ulaşınca dek Allah'ın hükmünü bir alt semadaki meleklerle bildirir. Dünya semasındaki cinler ise bu haberi kapıp evliyasına aktarmaya çalışırken onlara ateş topu atılır. Böylece cinler semadan aşırıldıkları haberlere yalan yanlış eklemeler yaparlardı.¹¹⁰

Kaynaklarda nakledilen bütün rivayetler kulak hırsızlığının İslâm geleneğinde gaybî bir vakıa olarak anlaşıldığını göstermektedir. Ayrıca bu rivayetlerle Kur'an'daki anlatılar belli oranda örtüşmektedir. Bu açıdan cinlerle kâhinlerin sıkı bir irtibatının olduğu belirtilmekle birlikte gelenekte Muhammed Ali gibi, bu olayı doğrudan kâhinlerin fiiline indirgeyen bir yorum ve yaklaşıma rastlanmamaktadır. Lakin bazı rivayetlerde geçtiği üzere kâhinlerin yıldızları gördüklerinde kulaklarına şeytanların bir kısım haberler fısıldadıklarını iddia etmeleri, kulak hırsızlığında kâhinlerin önemli bir aktör olarak öne çıktığına işaret etmektedir.¹¹¹

2.4. Cinlerin Hz. Peygamber'e İman Etmesi

Kur'an'da iki yerde bir grup cinnin Hz. Peygamber'e gelip Kur'an'ı dinlediği ve ona iman ettiği zikredilmektedir. Bu yerlerden biri Ahkâf 46/29-32, diğeri ise Cin 72/1-3 âyetleridir. Muhammed Ali, Ahkâf ve Cin sûrelerinde bahsedilen olayı iki farklı hadise olarak değerlendirir.¹¹² Şöyle ki Ahkâf sûresinde bahsedilen olay hakkında Hz. Peygamber risâletinin ilk yıllarında Mekke'de iken bir grup cinnin ziyaretine geldiğine, Kureys'in tepkisinden dolayı geceleyin şehrin dışında ıssız bir yerde onlarla buluştuğuna ve bütün geceyi onlarla birlikte geçirdiğine yönelik bir rivayete atıf yapar.¹¹³ Hatta onların bir kısmının Hz. Peygamber'le birlikte namaz kıldıklarını, izlerine ve geceleyin yakmış oldukları ateşin közlerine sabahleyin rastlandığını belirtir.¹¹⁴ Bunların Nusaybin Yahudilerinden oluşan yedi kişilik bir grup,¹¹⁵ başka bir yerde ise bazı Yahudi kabilelerin liderleri olduğunu zikreder.¹¹⁶ İlgili âyet pasajında geçen: "Ey halkımız! dediler, Biz Mûsâ'dan sonra indirilmiş, kendinden öncekileri onaylayan, gerçeğe ve doğru yola kılavuzluk eden bir kitap dinledik."¹¹⁷ âyetini bu grubun Yahudi olduğuna delil gösterir. Zira ona göre bu âyet sözü edilen cinlerin Hz. Musa'ya iman eden kimseler olduğuna delildir.¹¹⁸ Ayrıca Râzî'den bu kimselerin Yahudi olduğuna dair bir görüş naklederek tespitini destekler.¹¹⁹ Keza İbn Mes'ûd'un (ö. 32/652-53) Hz. Peygamber'in cinlerle buluşmasını anlatırken: "Onlar kadınların deflerine vurdukları gibi deflerine vurarak yürüyorlardı. Sonunda onu görmeme imkân kalmayacak şekilde etrafını sardılar."¹²⁰ şeklindeki sözlerine yer verir. Ona göre bu tür rivayetler onların her bakımdan

¹⁰⁹ bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 23/657-660; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 30/669-670; Kurtubî, *el-Câmi'*, 19/11-16.

¹¹⁰ Müslim, "İslâm", 39 (No. 2229).

¹¹¹ Düzenli, "Haberlerde Tedricilik ve Cinlerin Kulak Hırsızlığı Meselesi", 140.

¹¹² Meâlinin ilk baskısında bu ayrımı yapmasa da gözden geçirilmiş yeni baskıda ve *The Religion of Islâm* eserinde bunları iki ayrı hadise olarak değerlendirir. bk. Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân (Revised Edition)*, 1107 [2580]; Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 145-146. Tefsir kaynaklarında Hz. Peygamber'in cinlerle buluşmasından bahseden rivayetler iç içe olmakla birlikte Abdülazîz b. Ömer'den nakledilen bir rivayete göre de cinlerin Hz. Peygamber'e iki farklı zamanda geldiği, bu açıdan Mekke'de gelenlerin Nusaybin, Nahle'de gelenlerin ise Ninevâ cinleri olduğu söylenmiştir. bk. Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419), 7/273. Ayrıca bu rivayetlerin değerlendirmesine yönelik detaylı bilgi için bk. Mahmut Yazıcı, "Hz. Peygamber'in Cinlerle Görüşmesine Dair İhtilafı Rivayetlerin Değerlendirilmesi", *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (2018), 784-825.

¹¹³ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 146; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, 7/269.

¹¹⁴ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 146.

¹¹⁵ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 146.

¹¹⁶ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 971 [2290].

¹¹⁷ Ahkâf 46/30.

¹¹⁸ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 971 [2290].

¹¹⁹ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 1124 [2580].

¹²⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 30/665; Kurtubî, *el-Câmi'*, 19/4.

insanlara benzediğini göstermektedir.¹²¹ Dolayısıyla Hz. Peygamber'e gelen bu kimseler Nusaybin Yahudilerinden bir grup olup Arap olmadıkları için "cin" ismiyle anılmışlardır.¹²²

Cin sûresinde bahsedilen cinleri de insan sınıfından kabul eden Muhammed Ali, buradaki cinlerin ise Hristiyan olduğunu söyler. Bu olayın, hicretten iki yıl önce Hz. Peygamber'in Tâif dönüşünde gerçekleştiğini, bu esnada Nahle denilen yerde Ninevâ'dan (نينوى) gelen bir grup cinle karşılaştığını belirtir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Tâif'den dönerken yolda dinlendiği bir bahçede 'Addâs isminde Ninevalı Hristiyan bir köle ile karşılaştığına, bu adamın Hz. Peygamber'e ikramda bulunduğu, Kur'an'ı dinleyip iman ettiğine yönelik meşhur rivayete atıf yapar.¹²³ Muhammed Ali'ye göre bu adamın başka arkadaşlarına Hz. Peygamber'den bahsetmiş olması ve bunun neticesinde âyette sözü geçen grubun Ninevâ'dan Hz. Peygamber'i dinlemeye gelmesi muhtemeldir. Dolayısıyla Cin sûresinde söz edilen grup Ninevalı Hristiyan insanlardan oluşur. Devam eden âyetlerde, "Şu muhakkak ki rabbimizin şanı çok yücedir; O ne bir eş edinmiştir ne de çocuk." buyrulmasını bunların oğul akidesini benimseyen Hristiyanlar olduğuna delil gösterir.¹²⁴

Muhammed Ali'ye göre bu hadise Mekke'de Hz. Peygamber'e muhalefetin zirveye ulaştığı bir dönemde yaşanmıştır. Öyle ki Ebû Tâlib (ö. 620) ve Hz. Hatice (ö. 620) vefat etmiş, Haşim oğullarına ve Abdulmuttalib kabilesine çeşitli yasaklar konulmuş, müminlerin bir kısmı Habeşistan'a hicret etmiş, geride kalanlar ise şiddet ve baskıya maruz kalmış, Kureyş ise her türlü uyarı ve öğüde karşı kulak tıkamıştır. Bu şartlar altında Hz. Peygamber Tâif'e yapmış olduğu yolculukta da umduğunu bulamamıştır.¹²⁵ Muhammed Ali'ye göre bu durum sıradan bir insan için dahi umutsuzluğa sevk eden koşulların daha da artması ve şiddetlenmesiyle sonuçlanmıştır. Bu şartlar altında bir güvenceye şiddetle ihtiyaç duyulmuştur. İşte Tâif dönüşünde bir grup cinnin Hz. Peygamber'e gelerek iman etmesi, güçlü bir güvence vermektedir. Şöyle ki o, ilgili âyetlerde, şayet Araplar inanmamakta ısrar ediyorsalar İslâm'ın Arabistan dışındaki topluluklar arasında yayılacağına dair manevi fetihler (spiritual conquests) müjdesi verildiğini vurgular.¹²⁶

Muhammed Ali, meâlinin gözden geçirilmiş yeni baskısında Cin sûresinde bahsedilen cinlere dair farklı bir yorum ihtimaline daha yer verir. Ona göre âyette gelecekte insanlığın çoğunluğunu teşkil edecek olan Hristiyan milletlerin Hz. Peygamber'in getirdiği hakikatleri kabul edeceği bir zamana gönderme yapılmış olabilir. Bu açıdan Hristiyanların cin olarak isimlendirilmesi insanlığın çoğunluğunu oluşturması sebebiyledir. Böylece uzak ya da yakın gelecekte olsun her halükârda, "De ki: Cinlerden bir topluluğun (Kur'an'ı) dinleyip şöyle söyledikleri bana vahyolundu."¹²⁷ âyetinde geleceğe yönelik bir haberin (kehanetin/prophotal) verildiğini belirtir.¹²⁸ Dolayısıyla bu yoruma göre ilgili âyetler, hali hazırda gerçekleşmiş bir olayı değil, gelecekte insanlığın çoğunluğunu oluşturacak olan Hristiyanlardan bir kısmının Hz. Peygamber'in getirdiği ilâhî hakikatlere iman edeceğini haber vermektedir. Onun bu şekilde alternatif bir yorumdan bahsetmesi âyetten gözle görülür nesnel bir anlam çıkarma arayışından kaynaklandığı söylenebilir.

Muhammed Ali, Hz. Peygamber'e gelen cinlerin insan olduğunu varsaydığı için ilgili rivayetleri bu yönde yorumlamıştır. Aslında Muhammed Ali'nin de atıfta bulunduğu üzere kaynaklarda Hz. Peygamber'le cinlerin görüşmesini anlatan rivayetlerdeki detaylar bunların insan olduğunu düşündürmektedir. Nitekim cinlerin Hz. Peygamber'in etrafını sarması,

¹²¹ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 1124 [2580]. Râzî ve İbn Mes'ûd'tan (ö. 32/652-53) yapılan bu nakil gözden geçirilmiş baskıda bulunmamaktadır.

¹²² Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 1124 [2580].

¹²³ Ebû Muhammed el-Ferrâ el-Begavî, *Me'âlimu't-Tenzîl*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1420), 4/203.

¹²⁴ Muhammad Ali, *The Religion of Islâm*, 146.

¹²⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*, 7/267; Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/210.

¹²⁶ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 1123.

¹²⁷ el-Cin 72/1.

¹²⁸ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân (Revised Edition)*, 1107 [2581].

onlarla birlikte geceleme, Ninevalı 'Addâs isimli bir köleyle görüştüğünden sonra aynı yerden gelen bir grup cin ile buluşması, isimlerinin ve geldikleri yerin belirtilmesi, Hz. Peygamber'den azık istemeleri, Yahudi ya da Hristiyan olduğunun söylenmesi, bir rivayete göre İbn Mes'ûd'un da bu esnada Hz. Peygamber'le birlikte bulunması, buluşma esnasında cinlerin ateş yakmaları, gündüz bunun izine rastlanması bu detaylardan bazılaradır.¹²⁹ Fakat müfessirler bu ayrıntıları cinlerle insanların pek çok ortak yönünün olduğuna işaretler onların gaybî varlıklar olması çerçevesinde anlamışlardır. Söz gelimi Hristiyan ve Yahudi olmaları cinlerin de farklı dinî gruplara mensup olduğunu gösterir.¹³⁰

Kaynaklarda Hz. Peygamber'in Tâif dönüşünde görüştüğü Ninevalı 'Addâs isimli köle ile ardından buluştuğu Ninevalı cin heyeti arasında mekân dışında bir ilişki kurulmaz. Geleneksel yaklaşıma göre bu durum bir yerin insan sakinleri olduğu gibi cin sakinlerinin de olduğuna işaret eder. Ayrıca ilgili rivayetlerde cinlerin semadan haber almaktan engellendiği, İblîs'in cinlere semadaki bu olayın yeryüzünde meydana gelen bir hadiseden dolayı kaynakladığını söyleyip bunun nedenini araştırmak için kâfir cinleri yeryüzüne gönderdiği, bu sebeple Hz. Peygamber'le buluştuğuları belirtilmiştir. Böylece cinlerin Hz. Peygamber'le buluşması ile semada kulak hırsızlığından engellenmeleri arasında sıkı bir irtibat kurulmuştur. Keza rivayetlerdeki daha başka ayrıntılar bunların insan türünden farklı bir varlık olduğunu göstermektedir. Örneğin onlar yemek istediklerinde Hz. Peygamber'in onlara çürümeye yüz tutmuş kemikler ile hayvan pislikleri verdiği, bu yüzden insanların bunlarla istincâ yapmasını yasakladığı söylenir.¹³¹ Dolayısıyla Muhammed Ali'nin işaret ettiği gibi bazı ayrıntılar her ne kadar bunların insan olduğunu düşündürse de ilgili rivayetler gaybî varlıklar olduklarına yönelik daha açık beyanlar içermektedir. Zaten klasik tefsirlerde bunların insan olduğuna yönelik doğrudan bir yoruma rastlanmamaktadır.

2.5. Cinlerin Hz. Süleyman'ın Emrinde Çalışması

Kur'an'da cinlerin bahsedildiği yerlerden biri, Hz. Süleyman kıssasıdır. Muhammed Ali, Neml 27/17 âyetine atıfla Hz. Süleyman'ın ordusunun cin, insan ve tayr şeklinde üç gruptan oluştuğunu belirtir. Ona göre bu üç sınıfın, Hz. Süleyman'ın kontrolü altında toplanması ve birleşmesi insan olduğunu gösterir. Bu noktada *tayr* kelimesine "atlı asker" manası verir. Zira bu kelimenin kuş anlamının yanı sıra, at veya süvari manasına gelebileceğine dikkat çeker. Sâd 38/31 âyetine işaret ederek Hz. Süleyman'ın atlara karşı bir ilgi ve sevgisinin olmasını buna delil gösterir. Diğer yandan o, literal yaklaşıma sahip olanlar açısından *tâir* kelimesinin savaş zamanlarında ve askeri seferlerde haber getirip götürmek için kullanılan "kuşlar" anlamına gelebileceğini de kabul eder.¹³² Ona göre cinler ise Hz. Süleyman tarafından esir alınan ve tapınağın inşası için çalıştırılan Amalekler ve dağ kabilelerine mensup diğer İsraili olmayan yabancı kimselerdir.¹³³ Ayrıca bu cinler ile Enbiyâ 21/82 ve Sâd 38/37-38 âyetlerinde Hz. Süleyman'ın emrinde bulunup denizin dibinden inci çıkarmak için dalgıçlık yaptığı, bina ustası olarak çalıştığı ve diğer başka işler icra ettiği belirtilen şeytanlarla aynı kişiler olduğunu söyler. Bu kimselerin vahşi ve güçlü olduğu için "şeyatîn" olarak isimlendirildiğini, zira insan, cin ya da hayvan olsun kibirli, asi ve küstah kimselere "şeyatîn" denildiğini ifade eder.

Âyette Hz. Süleyman'ın emrinde çalışan cinler içerisinde özel olarak "İfrît" isminde bir cinnin adı zikredilir. Şöyle ki Hz. Süleyman Belkıs'ın tahtını kısa zamanda kimin alıp getireceğini sormasına karşılık: "Cinlerden bir ifrit: 'Sen makamından kalkmadan önce ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter, ben güvenilir biriyim.' dedi."¹³⁴

¹²⁹ bk. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 22/133-139; Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/210-217; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azim*, 7/266-281.

¹³⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 28/28.

¹³¹ Kurtubî, *el-Câmi'*, 16/212.

¹³² Mawlânâ Muhammed Ali, *History of the Prophets: As Narrated in the Holy Qur'an Compared With the Bible* (Lahore: Ahmadiyya Anjuman Ishaat Islam, 1996), 46.

¹³³ Muhammed Ali, *The Holy Qur-ân*, 1124 [2580].

¹³⁴ en-Neml 27/39.

Muhammed Ali, İfrit'in Hz. Süleyman'ın boyunduruk altına aldığı Amalek kavmine mensup güvenilir, cesur ve iri yapılı işçilerden biri olduğunu söyler.¹³⁵ O, Hz. Süleyman'ın Rabbin ismi ve kendi krallığı için bir ev yapmaya niyetlendiğinde yük taşıyan yetmiş bin, dağlardan taş kesen seksen bin ve bunların üzerinde işbaşı olan üç bin altı yüz adam topladığına yönelik¹³⁶ Kitâb-ı Mukaddes ifadelerini, âyetteki cinlerin insan olduğuna delil gösterir.¹³⁷

Muhammed Ali, yabancı insanlardan oluşan bu cinlerin Hz. Süleyman'ın köleleri olduğunu ve krallık parçalanıncaya dek bunların İsrailoğulları'nın kölesi olarak çalıştığını vurgular. Süleyman öldüğünde onun ölümünü cinlere ancak yaslandığı değneği yiyen bir kurdun gösterdiği, Süleyman'ın cesedi yıkılınca cinlerin gaybı bilmediklerini anladığı ve şayet bilselerdi aşağılayıcı azap içinde kalmayacaklarından söz eden âyeti¹³⁸ mecazi olarak yorumlar. Buna göre esasını yiyen kurttan maksat; Hz. Süleyman'ın yerine geçen oğlu Rehavam'ın, yaşlı/bilgili adamların tavsiyelerine uymak yerine genç arkadaşlarına tabi olması, zevküsefa peşinde koşması, böylece krallığı kötü yönetmesi ve zayıflatmasıdır.¹³⁹ Zira Süleyman'ın krallığı onun bu yönetimiyle dağılmıştır. Dolayısıyla ağaç kurdu zevk ve sefa peşinde koşmayı, asanın yenilmesi ise krallığın parçalanmasını temsil eder. Krallık parçalanınca da cinler olarak isimlendirilen yabancı asi kabileler İsrailoğulları'nın kölesi olmaktan kurtulmuştur.¹⁴⁰ Çünkü asi kabileler Hz. Süleyman'ın krallığı dağılıncaya dek boyunduruk altında kalmaya devam etmiştir. Hatta Muhammed Ali'ye göre bu âyetler, lüks ve zevke dalmanın sonuçlarına yönelik Müslümanlara bir uyarıdır. Fakat Müslümanların bundan ders almadıklarını söyleyerek Emevî ve Abbâsî devletlerinin nihai kaderini Hz. Süleyman'ın krallığına benzetir.¹⁴¹

Kitâb-ı Mukaddes'te Hz. Süleyman'ın hikmet sahibi olduğu, bitkiden hayvana pek çok varlığın dilinden anladığı ve bunlara hükmettiği, babası Hz. Dâvûd'dan Hz. Süleyman'a Fırat Nehri'nden Mısır'a uzanan bir krallığın miras kaldığı, bölgedeki ülkeleri emri altına alarak vergiye bağladığı, düşmanlarıyla mücadele ederek onları ortadan kaldırdığı, ülke içinde kalan ve İsraili olmayan Amorîleri, Hittîleri, Perizzîleri, Hivîleri ve Yebusîleri hükmü altına alıp angarya işlerde çalıştırdığı, yakın ilişki kurduğu Sûr Kralı Hiram tarafından Hz. Süleyman'a mabedin yapımı için binlerce işçi gönderildiği, bunların ağır işlerde çalıştığı, ayrıca Hz. Süleyman'ın Hiram ile birlikte bir deniz filosu kurduğu anlatılmaktadır.¹⁴² Bu noktada Kitâb-ı Mukaddes'te Hz. Süleyman'ın çalıştırdığı işçilerin cin olduğuna ya da kontrol altına alıp çalıştırdığı varlıklar arasında cinlerin de bulunduğu yönelik açık bir beyan yoktur. Dolayısıyla Kur'an'daki ilgili âyetlerin bu anlatılarla mukayese edilmesi Muhammed Ali'nin tespitini desteklemektedir. Zira Kitâb-ı Mukaddes'teki ifadelerden Hz. Süleyman'ın emrinde çalışan işçilerin çeşitli milletlere/insan sınıflarına mensup olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Süleyman'ın cinlere hükmettiğine yönelik inanç milâdî dönemin başında ortaya çıkmış, orta çağ boyunca bu yöndeki anlayış ve rivayetler yaygınlaşmıştır.¹⁴³ Öyle ki milâdî birinci asırla tarihlendirilen Süleyman'ın Ahdi (Testament of Solomon) olarak da isimlendirilen metinde pek çok cin hikâyesine yer verilir.¹⁴⁴ Buna göre Hz. Süleyman gibi cinleri (demons) kendi iradesine boyun eğdirme ayrıcalığına sahip bir kişi daha önce hiç yaşamamıştır. Tanrı ona şeytanların kötü gücünü insanların yararına çalışan bir güce

¹³⁵ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 749 [1852].

¹³⁶ bk. *Kitabı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2012), 2.Ta.2: 2-18.

¹³⁷ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 838 [2027].

¹³⁸ Sebe' 34/14.

¹³⁹ 1Kr. 12: 2-14.

¹⁴⁰ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 839 [2029].

¹⁴¹ Muhammad Ali, *The Holy Qur-ân*, 839 [2029].

¹⁴² bk. 1Kr. 4: 2-34, 5: 2/18, 6:2-38.

¹⁴³ Ömer Faruk Harman, "Süleyman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 38/58.

¹⁴⁴ Yasin Meral, *Yahudilik Kaynakları Işığında Yahudilik* (İstanbul: Milet ve Nihal Yayınları, 2021), 279.

dönüştürme yeteneği bahsetmiştir.¹⁴⁵ Keza Hz. Süleyman'ın emri altında bulunan melekler (angels) ve cinler (demons) mabedin inşasında önemli bir rol oynamıştır. Hatta büyük ve ağır taşların mabedin yapımında kullanılması cinler ve meleklerle ilişkilendirilir ve böylece mabedin mucizevî bir şekilde inşa edildiği düşünülür.¹⁴⁶ İlk bakışta Kur'an'da ve İslâm geleneğinde Hz. Süleyman'ın emrindeki cinlerle ilgili zikredilenlerin daha ziyade Yahudi geleneğindeki bu tür rivayetlerle örtüştüğü görülmektedir. Bu bakımdan Hz. Süleyman'ın şeytanları kontrol etme yeteneği efsanesi Yahudi-Helenistik çevrelerde ortaya çıkmış ve daha sonra Yahudi, Hıristiyan ve İslâm kültüründe yaygınlaşmıştır. Ancak bu ortak gelenek her dinde farklı ifadeler almıştır.¹⁴⁷ Bu yönüyle Kur'an'ın ilgili anlatılarına bakıldığında bunların gaybî bir varlık formunda takdim edildiği söylenebilir.

Değerlendirme ve Sonuç

Mevlânâ Muhammed Ali'nin, teorik olarak cinleri “duyularla algılanamayan özel varlık sınıfı” ve “belirli insan grubu” şeklinde ikiye ayırdığı görülmektedir. Fakat yorum pratiği açısından birinci gruba dair neredeyse hiç açıklama yapmaz. Öyle ki cinlerin zikredildiği her âyeti çeşitli insan sınıflarıyla ilişkilendirerek izah eder. Buna göre Muhammed Ali, teoride gaybî varlık olarak cinleri kabul etse de ilgili âyetlerin izahı bağlamında bunu yorum pratiğine dönüştürmemiştir. Esasında o, gaybî varlık düzeyinde cinleri şeytanla aynı manada tanımlamıştır. Fakat onun şeytanın ontolojik gerçekliğine dair görüşü de çok açık değildir. Zira Muhammed Ali, görünmez varlıkların insanın ruhuyla (spiritual life of man) alakalı olduğunu düşünür.¹⁴⁸ Bu açıdan genellikle meleği insan ruhunun iyilikten yana; şeytanı ve cinleri ise kötülükten yana eğilimine yorar ve cinleri şerli varlıklar olarak görür.

Muhammed Ali'nin cinleri şerli varlıklar kapsamında görmesi dikkat çekicidir. Çünkü Kur'an'daki âyetlere bakıldığında özel bir gaybî varlık sınıfı olarak cinlerin genellikle şerli ve kötü varlıklar kategorisinde sayıldığı fark edilmektedir. Örneğin Hz. Süleyman'ın emrinde çalışan cinler aynı zamanda “şeyâtîn” olarak da anılır. Yahudi geleneğinde de bu cinler “demons” yani “kötü ruhlar” olarak tanımlanır. Ayrıca cinlerin ateşten yaratıldığının belirtilmesi şerli varlıklar oluşunu desteklemektedir. Bu minvalde Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767): “Cinlerin cehennem ateşinden kurtulmaları dışında başka bir mükâfatları yoktur. Sonra onlara, hayvanlara denileceği gibi toprak olun, denilecektir.”¹⁴⁹ şeklindeki görüşü son derece kayda değerdir. Buna göre cinler cennete giremeyeceklerdir. Kanaatimizce bu görüş, işareten de olsa cinlerin esasında şerli ve kötü varlıklar olduğunu ihsas etmektedir. Bununla birlikte cinlerin farklı dinî gruplara sahip olduğuna yönelik hâkim kabul genellikle Hz. Peygamber'e bir grup cinnin gelip iman etmesinden söz eden âyetlere dayandırılır. Buradaki cinler sünnî geleneğe gaybî varlıklar olarak kabul edildiği için böyle bir genelleme yapılmıştır. Oysa Muhammed Ali, bunları insan sınıfından saydığı için bu durum cinlerin saf kötü varlıklar olduğu kabulüyle çelişmemektedir.

Muhammed Ali'nin cinleri sadece “yabancı kimseler” şeklinde tek bir insan sınıfı olarak açıklamadığı görülmüştür. Bunun yanı sıra o, ilgili âyetlerin bağlamına göre cinlere “küfrün ve kötülüğün liderleri”, “müneccim ve kâhinler”, “zeki ve işlere nüfuz eden kimseler” manası vermiştir. Muhammed Ali cinlerle ilgili anlatılardaki detayları bu manalara göre yorumlamış ve bu doğrultuda mecazî aktif bir şekilde kullanmıştır. Onun mecazî kullanım şekli bir tür bâtinî yorum anlayışını çağrıştırmaktadır. Zira lafzî ya da hâlî, açık ya da kapalı herhangi bir karineye bağlı olmaksızın ilgili kelimeyi veya ifadeyi mecaza hamletmekten çekinmemiştir. Fakat sınırları çizilmiş ve belirlenmiş bir mecaz anlayışı esas alınmadığında

¹⁴⁵ Louis Ginzberg, *The Legends of the Jews*, çev. Henrietta Szold (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1913), 149.

¹⁴⁶ Bathja Bayer, “Solomon”, *Encyclopaedia Judaica*, ed. Fred Skolnik (Detroit: Keter Publishing House, 2007), 760.

¹⁴⁷ Detaylı değerlendirme için bk. Sarit Shalev-Eyni, “Solomon, his Demons and Jongleurs: The Meeting of Islamic, Judaic and Christian Culture”, *Al-Masaq* 18/2 (2006), 145-160.

¹⁴⁸ Muhammad Ali, *History of the Prophets*, 8.

¹⁴⁹ Kurtubî, *el-Câmi*, 16/217.

Kur'an kelimelerine ve ifadelerine yönelik önu alınamaz ve son derece göreceli yorumların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Kanaatimizce İbn Teymiyye (ö. 728/1328) gibi bazı âlimlerin mecaza karşı tavırları mecaz üzerinden Kur'an ifadelerine yüklenmeye çalışılan önu alınamaz anlam farklılıklarının önu set çekme kaygısı taşımaktadır. Hatta erken dönemde mecaz yerine *ittisâ'* (anlam genişlemesi) kavramının kullanılması, bu kaygıyı taşıyan bilinçli bir tercih olarak görülebilir. Çünkü *ittisâ'* kavramı ilgili kelimenin delalet ettiği anlamlara dair daha sınırlı bir çerçeve çizerken mecaz ise bu sınırları çok daha genişleten hatta kontrolsüz kullanıldığına aşan bir imkânı içinde barındırmaktadır. Bu mülâhazalarla Muhammed Ali'nin cinlerin ateşten yaratılması gibi ifadeleri herhangi bir karineye dayanmaksızın mecaza hamletmesinin en azından yöntemsel olarak tartışmaya açık olduğu söylenebilir.

Muhammed Ali'nin Kur'an'da zikir geçen bütün cinleri bir şekilde insan sınıfına dahil etme çabası tartışmaya açık olmakla birlikte bazı yerlerde özellikle müneccim ve kâhinler için kullanıldığına yönelik yorumu dikkate değerdir. Şöyle ki gerek Kur'an'daki ilgili anlatılara gerekse de rivayetlere bakıldığında kâhinlerin ve müneccimlerin yaptıkları fiiller ile cinlere nispet edilen cinler arasında belirgin bir ayırım yapılmadığı hatta bu fiillerin iç içe olduğu görülmektedir. Zira Câhiliye toplumunda arrâf, kâhin ve müneccim olarak isimlendirilen kimseler sürekli cinlerle irtibat halinde olduğu düşünülmüş, bu açıdan cinlerin nesnel karşılıkları olarak görülmüştür.¹⁵⁰ Muhammed Ali'nin de işaret ettiği üzere Mekke döneminde Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e muhalefetin en güçlü taraflarından birini bu kimseler oluşturmaktaydı.¹⁵¹ Fakat Kur'an arrâf, kâhin ve müneccimlere değil daha çok cinlere hitapta bulunarak bu muhalefete karşı çıkmıştır. Kanaatimizce bu hitabın kapsamına cinlerle bir şekilde irtibat halinde olduğu düşünülen arrâf, kâhin ve müneccim gibi insan grupları da dâhildir. Öyle ki bazı âyetlerde müneccim ve kâhinlerin dilinden hareketle cinlerin konuşturulması mümkündür. Buna göre bilhassa Hz. Peygamber'e gelen cinlerle ilgili rivayetlerdeki bazı detayların insan olduklarını gösterirken, diğer bazı detayların ise gaybî varlıklar olduğuna işaret etmesi bu iç içe geçmişlikten kaynaklandığı söylenebilir. Bu durum, bir işle sürekli meşgul olan birisinin zamanla onunla anılmasına benzetilebilir. Nitekim Türk toplumunda cinlerle irtibat kuran kimseye "cinci" denilmesi buna örnektir. Böyle bakıldığında en azından bazı âyetlerdeki cinlerle, bu işle meşgul olan insanların kastedilmesi mümkün görülebilir. Söz gelimi Hz. Peygamber'e gelip iman eden ve Hz. Süleyman'ın emrinde çalışan cinlerin yabancı kimselerin yanı sıra cinlerle irtibat kuran ve sihirle meşgul olan arrâf, kâhin ve müneccim gibi kimselerden oluştuğu düşünülebilir. Örneğin Yahudi din âlimi Raşî'ye (ö. 498/1105) göre, Hz. Süleyman'ın kontrol altına aldığı belirtilen Amalekliler, yakalanmamak için kendilerini hayvanlara benzetebilen büyücülerdir. Bu nedenle Kitâb-ı Mukaddes'te Amalek'i yok etmek için çiftlik hayvanlarını yok etmek gerekli görülmüştür.¹⁵²

Hz. Peygamber'e cinlerin geldiği ifade edilen Ninevâ'nın, tarihte Yahudilerin yaşadığı bir yer olduğu bildirilmektedir.¹⁵³ Keza antik dönemde Asur'un başkenti olan Ninevâ antik çağlardan beri Asurlular arasında çeşitli putlara ve ilâhlara ibadet edilen bir merkezdir.¹⁵⁴ İslâmî kaynaklarda ise bu yerin Hz. Yûnus'un peygamber olarak gönderildiği belde olduğu, ne var ki putperest halkı inkâr ettiği söylenmektedir.¹⁵⁵ Keza rivayetlere göre Hz. Peygamber'e cinlerin geldiği söylenen Nusaybin ise Hristiyanların yaşadığı ve pek çok

¹⁵⁰ Bu durum nüzul ortamını ve muhatapları bilmenin Kur'an'ın anlaşılmasında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. bk. Nihat Uzun, "Âyetlerin Esas Anlamının Tespitiyle İlgili Önemli Bir Konu: Kur'an'ın Nüzul Dönemi Muhatapları". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/2 (Ekim 2020), 187-224.

¹⁵¹ Ali Karataş, "Kur'an Ne Değildir?", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 41.

¹⁵² Chabad, "The Complete Jewish Bible with Rashi Commentary" (Erişim 22 Haziran 2024).

¹⁵³ Birsal Küçükşipahioğlu, "Ninevâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 33/136.

¹⁵⁴ Muhammed Abdul'âlim, *Ta'rif bi'l-emâkini'l-vâride fi'l-Bidâye ve'n-Nihâye* (Mısır: Dârü'd-Da've, 1948), 2/407.

¹⁵⁵ Taberî, *Câmi'u'l-bevân*, 21/116.

manastırın bulunduğu bir yerdir.¹⁵⁶ Neticede bu cinlerin kimliğinin aydınlatılması için tarihsel ve arkeolojik veriler dikkate alınarak bu yerlerin dinî ve kültürel yapısına dair daha detaylı araştırmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilebilir. Ancak şu kadarı söylenebilir ki Câhiliye toplumunda cinlere yönelik çok güçlü bir gaybî varlık telakkisi olduğu ve yaygın şirk unsurlarından birisini bu oluşturduğu için Kur'an esas itibarıyla bu varlıklara yönelik algı ve düşünceleri hedef almıştır. Buna göre Hz. Peygamber'e gelen ya da Hz. Süleyman'ın hizmet eden cinleri bir tür insan kabul etsek dahi kanaatimizce Kur'an, bunlar üzerinden nüzul dönemindeki gaybî varlık olan cinlere dair algıyı yıkıp tevhid ekseni yeni bir anlayış inşa etmeye çalışmıştır.¹⁵⁷ Böyle bakıldığında bu inşa faaliyetinin merkezinde cinlerin değil, insanların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Muhammed Ali'nin cinlere yönelik yaklaşımında Seyyid Ahmed Han'ın (1817-1898) önderliğinde Hint alt kıtasında yaygınlık kazanan natüralist ve rasyonalist fikirlerin etkili olduğu görülmektedir.¹⁵⁸ Fakat onun bu görüşü ve yorumu, sünî gelenekten radikal bir şekilde ayrılmakla birlikte İslâm geleneğinde felsefecilere ve tabiplere nispet edilen yaklaşımla önemli oranda örtüşmektedir. Şöyle ki klasik dönemde cinler ve şeytanlar hakkındaki temel tartışmalardan biri, bu varlıkların nesnel bir gerçekliği olup olmadığıdır. Bazı felsefeciler ve tabipler, nesnel bir gerçekliğinin olmadığını bilakis nefiste bulunan mücerret manalardan ibaret olduğunu söylemiştir. Böylece bu manaların, nefsin kuvvet ve sıfatlarının dışında bir şey olmadığını iddia etmişlerdir. Buna göre cinlerle irtibat kurduğunu söyleyen, onları gördüğünden ve işittiğinden söz eden kimseler, ruh hallerindeki bozukluk sebebiyle hayal kuran ve zanda bulunan mecnun ve yalancılar.¹⁵⁹ Felsefeciler teorik olarak cinlerin varlığına dair bu görüşe sahip olmakla birlikte ilgili âyetlere dair doğrudan bir açıklamada bulunmamışlardır. Fakat onların bu yaklaşımından, Hz. Peygamber'e gelip iman edenlerin, mecnun ve kâhin olduğu anlaşılmaktadır. Felsefecilere nispet edilen görüşten etkilendiği görülen Muhammed Ali, bu yaklaşımı daha da detaylandırarak yorum pratiğine dönüştürmüştür. Bu yönüyle klasik dönemdeki cinlerin varlığı ve yokluğu tartışmasının yakın dönemde farklı bir veçhe kazanarak Kur'an'daki cinlerin kimliği tartışmasına evrilmiştir.

Son olarak, Muhammed Ali'nin cinlerle ilgili âyetlere dair yaklaşımı ile geleneksel anlayış arasındaki farklılıkların tarihsel bağlamları, yenilikçi fikirlerin gelenekten kopuş gerekçeleri, modernitenin ve kolonyalizmin bu fikirler üzerindeki etkisi gibi hususlar, yeni araştırmalarda detaylı bir şekilde incelenebilir. Zira geleneksel anlayış ile Muhammed Ali'nin temsil ettiği modern yaklaşım arasındaki farkın, yalnızca yorumcunun kişisel tercihinden kaynaklanmadığı, aksine çok daha derin tarihsel, sosyal ve entelektüel dinamiklere dayandığı düşünülmektedir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declares that have no competing interests.

¹⁵⁶ Ebû İshâk el-Kerhî, *el-Mesâlik ve'l-memâlik* (Kahire: el-Heyetü'l-Âmme, ts.), 53.

¹⁵⁷ Soner Aksoy, *Kur'an'daki Haberler Neyin Habercisidir? – İnşâî Bir Okuma-* (İstanbul: Kitâbi Yayınları, 2023), 309.

¹⁵⁸ Ünsal, *Tefsirde Heterodoksi Kadiyanilik ve Kur'an*, 143.

¹⁵⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 1/79-82.

Kaynakça

- Abdul'alîm, Muhammed. *Ta'rif bi'l-emâkini'l-vâride fi'l-Bidâye ve'n-Nihâye*. 2 Cilt. Mısır: Dârü'd-Da've, 1948.
- Aksoy, Soner. *Kur'an'daki Haberler Neyin Habercisidir? – İnşâî Bir Okuma-*. İstanbul: Kitâbî Yayınları, 2023.
- Aydın, Şükrü. "Kur'ân Ayetleri Bağlamında Cin Algısı Hususunda Farklı Yaklaşımlar". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 7/1 (2021), 289-320.
- Bayer, Bathja. "Solomon". *Encyclopaedia Judaica*. ed. Fred Skolnik. 755-763. Detroit: Keter Publishing House, 2007.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Ferrâ. *Me'âlimu't-Tenzil*. thk. Abdurrezzâk el-Mehdî. 5 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâî't-Türâsî'l-'Arabî, 1420.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh tâcû'l-luğa ve sıhâhu'l-'Arabiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- Chabat. "The Complete Jewish Bible with Rashi Commentary". Erişim 22 Haziran 2024. <https://www.chabad.org/>
- Demircigil, Bayram. "Kur'an'da el-Cin Kavramının Medlûlü Hakkındaki İhtilaflar". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 6/1 (2022), 433-449. <https://doi.org/10.18505/cuid.1076156>
- Düzenli, Yaşar. "Haberlerde Tedricilik ve Cinlerin Kulak Hırsızlığı Meselesi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Darulfunun İlahiyat]* 22 (2010), 125-154.
- Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd. *Me'âni'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Yusuf en-Necati vd. 3 Cilt. Mısır: Dârü'l-Mısriyye li't-Te'lîf ve't-Terceme, ts.
- Ginzberg, Louis. *The Legends of the Jews*. çev. Henrietta Szold. 7 Cilt. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1913.
- Harman, Ömer Faruk. "Süleyman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/56-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemsüddîn. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419.
- İbn Sîde, Ebû'l-Hasen. *el-Muhkem ve'l-muhîdu'l-a'zam*. thk. Abdulhamîd Hindâvî. 11 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Karataş, Ali. "Kur'ân Ne Değildir?". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2014), 21-53.
- Karataş, Şuayip. "Kur'ân Öncesi Cahiliye Toplumunun Melek İnancı". *Mütefekkir* 6/11 (2019), 101-122. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.584373>
- Kerhî, Ebû İshâk. *el-Mesâlik ve'l-memâlik*. Kahire: el-Heyetü'l-'Âmme, ts.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 22 Haziran 2024. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Kurtubî, Ebû Abdillâh. *el-Câmî' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhîm Etfîş. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2. Basım, 1964.
- Küçükspahioğlu, Birsal. "Ninevâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/136-137. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Lane, Edward William. *An Arabic-English Lexicon*. 8 Cilt. Beirut: Librairie du Liban, 1968.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. thk. Mecdî Bâslûm. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen. *en-Nüket ve'l-uyûn*. thk. Seyyid b. Abdulmaksûd. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Meral, Yasin. *Yahudilik Kaynakları Işığında Yahudilik*. İstanbul: Milel ve Nihal Yayınları, 2021.
- Merdin, Saadettin. *Cinler Bağlamında Teolojinin Mitolojiden Arındırılması*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2020.
- Muhammad Ali, Mawlânâ. *History of the Prophets: As Narrated in the Holy Qur'an Compared With the Bible*. Lahore: Ahmadiyya Anjuman Ishaat Islam, 1996.
- Muhammad Ali, Mawlânâ. *The Holy Qur-ân Containing the Arabic Text with English Translation and Commentary*. England: The Islamic Review, 1917.

- Muhammad Ali, Mawlânâ. *The Holy Qur'ân Containing the Arabic Text with English Translation and Commentary (Revised Edition)*. Lahore: Ahmadiyya Anjuman Isha'at Islam, 1973.
- Muhammad Ali, Mawlânâ. *The Religion of Islâm*. Lahore: Ahmadiyya Anjuman Ishaat Islam, 1990.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Matba'atü 'Îsâ el-Bâbî, 1955.
- Olomi, Ali A. "Jinn in the Qur'an". *The Routledge Companion to the Qur'an*. ed. George Archer, Maria M. Dakake, Daniel A. Madigan. 145-151. New York: Routledge, 2022.
- Özcan, Birsal. "Muhammed Ali Lâhûrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/498-500. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtîhu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ't-Türâsî'l-'Arabî, 3. Basım, 1420.
- Shalev-Eyni, Sarit. "Solomon, his Demons and Jongleurs: The Meeting of Islamic, Judaic and Christian Culture". *Al-Masaq* 18/2 (2006), 145-160. <https://doi.org/10.1080/09503110600838635>
- Taberî, Ebû Ca'fer. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420.
- Tebrîzî, Ebû Zekerîyyâ. *Şerhu Dîvânî'l-Hamâse li Ebî Temmâm*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Uzun, Nihat. "Âyetlerin Esas Anlamının Tespitiyle İlgili Önemli Bir Konu: Kur'ân'ın Nüzul Dönemi Muhatapları". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/2 (Ekim 2020), 187-224. <https://doi.org/10.31121/tader.741874>
- Ünsal, Hadiye. "Mevlana Muhammed Ali'nin Meal-Tefsiri Bağlamında Kâdiyânîlik (Ahmedîlik) ve Kur'an". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2010), 125-160.
- Ünsal, Hadiye. *Tefsirde Heterodoksi Kadiyanilik ve Kur'an*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2011.
- Yazıcı, Mahmut. "Hz. Peygamber'in Cinlerle Görüşmesine Dair İhtilafı Rivayetlerin Değerlendirilmesi". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 4/2 (2018), 784-825.
- Zebîdî, Muhammed Mürtezâ. *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Vizâratü'l-İrşâd ve'l-Enbâ', 2001.
- Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki ğavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. thk. Mustafâ Hüseyin Ahmed. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbî'l-'Arabî, 2. Basım, 1987.
- Ziriklî, Hayruddîn. *el-A'lâm*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-'İlm ve'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.